

Laura Koitto ja Terhi Thure
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan YAMK-tutkinto
Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus
Sosionomi (YAMK)
Sairaanhoitaja (YAMK)
Opinnäytetyö, 2021

LYHYTAIKAISVANKIEN TUEN TARPEET JA MONIALAINEN YHTEISTYÖ

Ammattilaisten näkemyksiä

TIIVISTELMÄ

Laura Koitto

Terhi Thure

Lyhytaikaisvankien tuen tarpeet ja monialainen yhteistyö

Ammattilaisten näkemyksiä

73 sivua, 1 liite

Syksy 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi YAMK

Sairaanhoitaja YAMK

Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata lyhytaikaisvankien kasautuneita tuen ja palvelujen tarpeita sekä selvittää monialaisen yhteistyön toimivuutta paljon palveluita tarvitsevien asiakkaiden kanssa työskennellessä. Lisäksi tavoitteena oli pohtia, miten lyhytaikaisvangeille suunnattuja palveluja tulisi kehittää tai uudistaa, jotta ne lisäisivät lyhytaikaisvankien elämönhallintataitoja ja ehkäisisivät uusintarikollisuutta.

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena käyttäen aineiston keruun menetelmänä fokusryhmähaastattelua. Haastatteluihin osallistui Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien työntekijöitä. Haastattelut toteutettiin Rikosseuraamuslaitoksen SikSak-projektin aikana ja aineisto perustui SikSak-projektissa mukana olleiden työntekijöiden näkemyksiin. Aineisto nauhoitettiin ja litteroitiin, jonka jälkeen analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimustulokset jaettiin kolmeen pääluokkaan, jossa aineistoa tarkasteltiin lyhytaikaisvankien kasautuneiden tuen tarpeiden, heille suunnattujen palveluiden sekä monialaisen yhteistyön näkökulmista. Tulosten perusteella lyhytaikaisvangit ovat marginaalinen ryhmä, jotka kärsivät monista eri elämän osa-alueen vaikeuksista. Isona haasteena näyttäytyy päihdeongelma ja sen yhteys lyhytaikaisvankien rikoskierteeseen. Tutkimustulosten perusteella lyhytaikaisvangeilla on monesti tarvetta päihdekuntoutukselle, mutta kuntoutuksen oikea-aikaisuutta tulisi pohtia. Tutkimuksen mukaan monialaista yhteistyötä tarvitaan, kun työskennellään monialaista tukea tarvitsevien asiakkaiden parissa. Toimiva yhteistyö vaatii yhteisesti jaettua asiakasymmärrystä eri toimijoiden ja työntekijöiden kesken sekä tarvittaessa toimintakulttuurin muutosta, jossa palveluita rakennetaan vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeisiin. Palveluiden kehittämisen tukena voidaan käyttää palvelumuotoilua.

Asiasanat: lyhytaikaisvanki, monialainen yhteistyö, päihdekuntoutus

ABSTRACT

Laura Koitto

Terhi Thure

Need of support for short-term prisoners and multidisciplinary co-operation

Professional views

73 pages, 1 appendix

Autumn 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Master of Social Services and Health Care

Promotion of Social Inclusion and Social Rehabilitation

Master's Degree in Social Services

Master's Degree in Health Care

The purpose of the study was to describe the accumulated support and service needs of short-term prisoners and to find out how cross-sectoral co-operation work when working with clients who need a lot of services. In addition, the aim was to consider how services for short-term prisoners should be developed or reformed in order to increase the life management skills of short-term prisoners and prevent recidivism.

The study was carried out as a qualitative study using focus group interview as a data collection method. Employees of the Department of Criminal Sanctions and municipalities participated in the interviews. The interviews were conducted during the SikSak project of the Finnish Penal Sanctions Institute, and the material was based on the views of the employees involved in the SikSak project. The material was recorded and transcribed, after which it was analysed by means of material-based content analysis.

The results of the study were divided into three main categories, in which the material was examined from the perspectives of the accumulated support needs of short-term prisoners, the services provided to them, and multidisciplinary co-operation. Based on the results, short-term prisoners are a marginal group who suffer from many difficulties in different areas of life. The big challenge is the drug problem and its connection to the crime cycle of a short-term prisoner. Based on the of the study, short-term prisoners often have a need for substance abuse rehabilitation, but the timeliness of rehabilitation should be considered. According to the study, multidisciplinary collaboration is needed when working with clients who need multidisciplinary support. Effective co-operation requires a shared customer understanding between different actors and employees and, if necessary, a change in the operating culture in which services are built to better meet customer needs. Service design can be used to support the development of services.

Keywords: short-term prisoner, multidisciplinary co-operation, substance abuse rehabilitation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 LYHYTAIKAISVANGIN RIKOLLISUUDEN TAUSTAA.....	7
2.1 Rikollisuus ja rikoskäyttäytyminen	7
2.2 Suomalainen kriminaalipolitiikka ja desistanssi.....	10
2.3 Lyhytaikaisvängin tausta ja erityispiirteet tutkimusten valossa	12
3 VANKILA KUNTOUTTAVANA LAITOKSENA.....	16
3.1 Vankilasta kohti rikoksetonta elämäntapaa	16
3.2 Lyva-lyhytaikaisvankiosasto	18
3.3 Vankilan päihdetyö	20
4 MONIALAISELLA YHTEISTYÖLLÄ JOUSTAVAMPIA RATKAISUJA	22
4.1 Monialainen yhteistyö.....	23
4.2 Kasautuneet tuen tarpeet ja yhteisasiakkuus.....	25
4.3 Palvelumuotoilu yhteistyön kehittämisen tukena	27
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TYÖELÄMÄN YHTEISTYÖ	31
5.1 Opinnäytetyön tavoitteet.....	31
5.2 Tutkimuskysymykset.....	32
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	33
6.1 Opinnäytetyön aikataulutus	33
6.2 Aineiston hankinta	35
6.3 Analyysi.....	37
7 TUTKIMUSTULOKSET	41
7.1 Lyhytaikaisvängin elämäntilanne	42
7.2 Lyhytaikaisvängille suunnattujen palveluiden haasteet ja mahdollisuudet	44
7.3 Monialaisen yhteistyön toimivuus lyhytaikaisvängin kanssa työskennellessä. 49	
8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	52
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
9.1 Vankeusajan kuntoutus	55
9.2 Asiakasymmärrys yhteistyön keskiöön	57

9.3 Toimintakulttuurin muutos	59
9.4 Vangeille suunnattujen tukimuotojen kehittäminen	60
10 POHDINTA	62
LÄHTEET	66
LIITE 1 Fokusryhmähaastattelun haastattelurunko	72

1 JOHDANTO

Lyhytaikaisvangit ovat marginaalinen ja haasteellinen asiakasryhmä. He ovat usein huonokuntoisia, kärsivät erilaisista päihderiippuvuuksista, elämänhallinnan ongelmista, asunnottomuudesta, somaattisista sekä psyykkisistä oireista ja ajautuvat helposti uusintarikollisuuteen. Tuen tarpeiden voidaan nähdä olevan moninaisia ja kasautuneita. (Rikosseuraamuslaitos, 2019-a.)

Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan kriminaalipolitiikassa tulee tähdätä rikollisuuden ja uusintarikollisuuden ehkäisemiseen vahvistamalla kuntoutuspalveluita ja lisäämällä rikosseuraamusviranomaisten ja muiden sektorien välistä yhteistyötä. Myös yhdyskuntaseuraamuksista ja vankilasta vapautuvia tulee ohjata sosiaali- ja terveystalouteen ja rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutusohjelmiin. (Piispa & Lind, 2021, s. 12.) Lyhytaikaisvankien kohdalla tuomioiden pituudet ovat kuitenkin usein lyhyitä, mikä vaikeuttaa merkittävästi kuntoutuspolkujen suunnittelua ja toteuttamista vankeusaikana. Niemisen (2018) mukaan noin 60 prosenttia suomalaisista vangeista on lyhytaikaisvankeja. Lyhytaikaisvankien voidaan ajatella muodostavan siis merkittävän osan vankipopulaatiosta.

Lyhytaikaisvangeilla on tutkimusten mukaan paljon kasautuneita tuen tarpeita. Määtän ja Keskitalon (2014) mukaan kasautuneet tuen tarpeet ovat useista ongelmista kasaantunut kokonaisuus, joka muodostaa haasteen sekä asiakkaalle, että palvelujärjestelmälle. Paljon palveluita tarvitseva asiakas käyttää useita palveluja palvelujärjestelmän sisällä. Sekä asiakas itse että työntekijät palvelujärjestelmän sisällä saattavat olla tietämättömiä toisistaan. Myös palveluiden ja tukijärjestelmien pirstaleisuuden voidaan tästä syystä ajatella vaikuttavan negatiivisesti lyhytaikaisvankien kohdalla uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen ehkäisyyn.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, minkälaisia kasautuneita tarpeita lyhytaikaisvangeilla on ja miten monialainen yhteistyö ammattilaisten ja eri organisaatioiden välillä toimii. Lisäksi tarkastelemme miten lyhytaikaisvangeille suunnattuja palveluja tulisi uudistaa tai kehittää. Keskitymme tarkastelemaan aihetta kuntien ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden näkökulmista.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen SikSak-projektin kanssa ja se on laadullinen tutkimus, jossa on haastateltu sekä kuntien, että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä.

2 LYHYTAIKAISVANGIN RIKOLLISUUDEN TAUSTAA

Rikollisuutta on monenlaista ja rikoksia hyvinkin erilaisia. Rikollisuuden määrittely yksiselitteisesti on tästä syystä vaikeaa ja näkökulmia on monia. Tässä opinnäytetyössä rajaamme rikollisuuden määrittelyä siten, että tarkoitamme sillä tekoja, jotka ovat lainvastaisia. Rikoksen tekijällä tarkoitamme henkilöä, joka on tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen lainvastaisen teon vuoksi. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelemme yleisesti lyhytaikaisvankien rikoskäyttäytymistä ja erityispiirteitä vankitutkimusten valossa, sillä haluamme lukijan muodostavan käsityksen lyhytaikaisvangin erityispiirteistä. Lisäksi käsittelemme suomalaista kriminaalipolitiikkaa, sillä sen alle voidaan katsoa kuuluvan kaikki rikollisuuteen vaikuttavat toimet. Desistanssin käsittelyllä haluamme tuoda näkyväksi rikollisuudesta irtautumisen haasteellisuutta erityisesti lyhytaikaisvangin näkökulmasta.

2.1 Rikollisuus ja rikoskäyttäytyminen

Rikollisuudella tarkoitetaan yleisesti tekoja, jotka ovat lainvastaisia joko rikoslain tai jonkin muun lain perusteella. Kriminologi Marcus Felson on ehdottanut rikokselle määritelmää, jossa teko on rikos silloin, kun se on yksilöitävässä oleva teko, jonka useampi hallitus on kieltänyt ja rikkojiin on kohdistettu rangaistuksia. Tällaisen määritelmän avulla rikollisuutena voidaan tutkia myös tekoja, joita ei ole määriteltä kaikkialla maailmassa rikoksiksi. (Kivivuori, 2008, s. 20; 26.)

Suomessa Rikosseuraamuslaitos vastaa rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanosta. Seuraamukset voidaan jakaa vankeusrangaistuksiin sekä vapaudessa suoritettaviin yhdyskuntaseuraamuksiin. (Rikosseuraamuslaitos, 2020-g.) Tuomioistuin pyytää kuitenkin ennen tuomiota Rikosseuraamuslaitosta laatimaan rikoksesta epäillyn seuraamusselvityksen, mikäli rangaistukseksi voidaan tuomita yhdyskuntaseuraamus (Syyttäjälaitos i.a). Vuonna 2019 viranomaisten tietoon tuli 818 528 rikosta, joista hieman vajaa puolet oli liikenne rikkomuksia. Nämä rikosmäärät ovat tilastoitua rikollisuutta, jotka on ilmoitettu viranomaisille. Rikosten ilmoitusaste kuitenkin vaihtelee merkittävästi joidenkin

rikoslajien kohdalla. Lisäksi tilastoituihin rikollisuuteen vaikuttavat muutokset lain-säädännössä tai rikosten kirjaamiskäytännöissä (Danielsson, 2019, s. 4–5.)

Tutkimusten perusteella on havaittu, että henkilöillä, joilla on alttius rikkoa yhteis-kunnan normeja tekemällä rikoksia, on todennäköisesti alttiutta rikkoa myös mui-takin sosiaalisia normeja. Rikosalttius vaihtelee myös yksilöllisesti sekä yksilöllä eri aikoina. (Kivivuori, 2008, s. 27.) Toisaalta myös rikollisuuden ja heikon sosi-aalisen aseman sekä negatiivisten elämäkokemusten välillä on tutkimuksissa havaittu olevan yhteys. Merkittävää suomalaista lyhytaikavankitutkimusta ovat tehneet Kivivuori & Linderborg (2009). He ovat tutkineet lyhytaikaisvankien taus-toja ja elinoloja ja verranneet niitä vapaudessa eläviin samanikäisiin miehiin. Tätä tutkimusta olemme hyödyntäneet laajasti opinnäytetyössämme. He ovat tutki-muksessaan havainneet negatiivisten elämäkokemusten olevan selvästi ylei-sempää vangeilla kuin vapaudessa elävillä samanikäisillä miehillä. Vankien koh-dalla negatiiviset elämäkokemukset olivat yleensä luonteeltaan myös toistuvia. Negatiiviset elämäkokemukset liittyivät esimerkiksi heikkoon taloudelliseen ti-lanteeseen tai asumisen haasteisiin, jolloin oli turvaututtava sosiaalitoimen ta-loudelliseen tukeen. (Kivivuori, 2008, s. 157; Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 34–35.)

Kiviuoren ja Linderborgin (2009) mukaan vankien rikoskäyttäytyminen harvoin rajautuu vain yhteen tiettyyn rikoslajiin. Kivivuori ja Linderborg toteavat kuitenkin, että lyhytaikaisvankien selvästi yleisimmät rikostyyppit (Kuvio 1) olivat liikennejuo-pumus (43 %), väkivaltarikokset (17 %) sekä varkaus- tai muut omaisuusrikokset (17 %). (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 18)

Kuvio 1. Lyhytaikaisvankien päärikosjakauma vuonna 2008 mukailien (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 18)

Kuvio 1 kuvastaa lyhytaikaisvankien rikostyyppijakaumaa, jossa merkittävä prosenttiosuus (43 %) on liikennejuopumus. Tämä kuvastaa päihteiden käytön ongelmallisuutta lyhytaikaisvankien keskuudessa. Suomalaisten rikollisuudesta ja rikoskäyttäytymisestä puhuttaessa onkin syytä tarkastella päihteiden merkitystä rikollisuuteen. Erityisesti alkoholilla on kiistaton yhteys rikolliseen toimintaan. Esimerkiksi alkoholin kulutusta ja väkivallan yhteyttä on tutkittu monissa maissa. Erityisesti Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on havaittu alkoholin kulutuksen kasvattavan myös väkivallan määrää. (Kivivuori, 2008, s. 214; 216.) Kivivuoren & Linderborgin (2009) mukaan juuri lyhytaikaisvangit kärsivät päihteiden ongelmakäytöstä, jonka nähdään olevan tiiviisti yhteydessä rikoskäyttäytymiseen. Tätä teemaa käsittelemme lisää tutkimusten valossa luvussa 2.3.

Tulokset päärikosjakauman suhteen olivat sekä mies- että naisvangeilla samansuuntaisia. Lyhytaikaisvangeista enemmistöllä on ollut enemmän kuin yksi vankeusjakso. Miehistä jopa 80 prosenttia on ollut vankilassa aikaisemminkin. Nykyinen vankeus mukaan laskettuna miehillä vankeusjaksoja on keskimäärin ollut viisi ja naisilla 2,8. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 18–19.) Lyhytaikaisvangeille tyypillistä tutkimuksen mukaan on siis tuomioiden toistuvuus. Tämän voidaan nähdä vaikuttavan rikollisuudesta irtaantumisen prosessiin. Lyhytaikaisvangit

voidaan nähdä eräänlaisina pyöröovivankeina, jotka elävät vankilakierteessä kulkien siviilin ja vankilan väliä. Vankila-aikana ei välttämättä lyhyiden tuomioiden vuoksi ole aikaa tai mahdollisuuksia syventyä vangin monialaisiin ongelmiin. Ylen haastattelussa Vanajan vankilan johtaja Kaisa Tammi-Moilanen toteaa, että vankilassa nämä pyöröovivangit ovat suuri haaste, sillä tarvittaviin kuntoutustarpeisiin ei välttämättä pystytä vastaamaan. Pyöröovivangit ovat Tammi-Moilasen mukaan yleensä taparikollisia ja yhteiskunnasta monin tavoin syrjäytyneitä. Myös päihdeongelmaisuus on Tammi-Moilasen mukaan hyvin tyypillistä näiden vankien keskuudessa. (Kosonen, 2019.)

2.2 Suomalainen kriminaalipolitiikka ja desistanssi

Kriminaalipolitiikka on yhteiskunnallista päätöksentekoa ja toimintaa rikollisuuden ehkäisemiseksi. Siihen kuuluu olennaisesti myös sosiaalipolitiikan, terveyspolitiikan, yhdyskuntasuunnittelun, rikosturvallisen tuotesuunnittelun, poliisin sekä rikosoikeusjärjestelmänkin keinot rikollisuuden ehkäisemiseksi. Kriminaalipolitiikan tarkoituksena on ylläpitää oikeudenmukaista rikosoikeusjärjestelmää, varmistaa rikosseuraamusjärjestelmän toiminnan luotettavuus sekä vähentää rikosvahinkojen ja rikollisuuskontrollin aiheuttamia kustannuksia. Käytännön kriminaalipolitiikka on laaja kokonaisuus, joka voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: laaja-alainen kriminaalipolitiikka ja rikosten torjunta, rikosvastuun toteuttaminen ja rikosoikeuspolitiikka sekä rikosseuraamusten täytäntöönpano. Suomalainen kriminaalipolitiikka pohjaa hyvinvointiyhteiskunnan ajatukseen turvallisesta yhteiskunnasta, jossa väestön hyvinvoinnin, koulutuksen ja työllisyyden turvaamisen uskotaan vähentävän rikollisuutta. (Oikeusministeriö, 2007, s. 2; 4–5.) Professori Tapio Lappi-Seppälä Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista (2020) toteaaakin, että pohjoismainen kriminaalipolitiikka, jonka perusta on hyvinvointivaltion instituutioissa, arvoissa ja tavoitteissa, on arvostettua ja kansainvälinen mielenkiinnon kohde.

Kriminaalipolitiikassa tulee tähdätä uusintarikollisuuden ehkäisemiseen. Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan uusintarikollisuutta tulisi ehkäistä vahvistamalla kuntoutuspalveluita ja lisäämällä rikosseuraamuslaitoksen ja muiden sektorien

välistä yhteistyötä. (Piispa & Lind, 2021, s. 12.) Lyhytaikaisvankien kohdalla uusintarikollisuuden ehkäiseminen voidaan nähdä haasteellisena vankien tuen ja palvelujen tarpeiden ollessa hyvin moninaisia. Myös rikollisuudesta irrottautuminen toistuvien tuomioiden vuoksi voi vaikeutua.

Desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen on yksilöllinen ja haastava prosessi. Desistanssin prosessi, eli niin sanotut desistanssipolut etenevät harvoin suoraviivaisesti kohti päämäärää, sillä rikollisuudesta irrottautuminen harvoin tapahtuu kertayrityksellä. Usein prosessin aikana erilaiset sosiaaliset ja psykologiset tekijät voivat edesauttaa tai vaikeuttaa prosessin etenemistä. (Granfelt, 2015, s. 11.) Vangin perhe ja parisuhde voidaan katsoa rikoksesta irrottautumisen edistävaksi sosiaalisiksi tekijäiksi. Myös työ- tai opiskelupaikka siviilissä voi olla sosiaalinen tekijä, joka edistää rikoksesta irrottautumista. Joidenkin vankien kohdalla myös uskon tuleminen tai ikääntyminen voivat toimia edesauttavina tekijöinä. Erilaiset psykologiset tekijät, kuten vangin oma motivaatio tai mielen hyvinvointi voivat vaikuttaa prosessin kulkuun. Lyhytaikaisvangeilla myös tuomioiden toistuvuuden voidaan ajatella vaikuttavan negatiivisesti prosessin kulkuun.

Desistanssiprosessista voidaan erottaa kaksi astetta: primaari desistanssi ja sekundaari desistanssi. Primaari desistanssi tarkoittaa tilannetta, jossa rikokset muuttuvat asteittain kevyemmiksi ja vähitellen yksipuolistuvat ja vähenevät. Sekundaari desistanssi on pitkäkestoinen prosessi, jossa henkilö luo ja sisäistää vähitellen uuden rikoksettoman identiteetin. Useat tutkijat korostavat desistanssiprosessin vuorovaikutuksellisuutta ja henkilökohtaisten sosiaalisten ja psykologisten tekijöiden merkitystä. (Granfelt 2015, s. 11.)

Kivivuori & Linderborg (2009) ovat tutkimuksessaan selvittäneet lyhytaikaisvankien näkemyksiä rikollisuudesta irrottautumiseen. Tavoitteita irtaantua rikoksista oli havaittu sekä pitkälle että lyhyelle tähtäimelle. Monesti pitkän tähtäimen tavoitteet saattoivat olla sellaisia, etteivät vangit osanneet esittää tavoitteillaan kovin konkreettisia suunnitelmia. Lyhyen tähtäimen tavoitteet olivat taas yleensä konkreettisempia ja saattoivat liittyä heti vapautumisen jälkeiseen aikaan, kuten esimerkiksi asumisen järjestämiseen. Kaikki haastateltavat kuitenkin kertoivat pitkän tähtäimen tavoitteena olevan rikosten ja päihteiden käytön lopettaminen.

Muutoshalukkuuden ja mahdollisuuksien irrottautua rikoksista ja päihteistä todettiin kuitenkin vaihtelevan muun muassa haastateltavien sosiaalisen pääoman mukaan. Kaikilla haastateltavilla oli sekä tavanomaiseen että rikolliseen elämäntapaan kytkeytyvää sosiaalista pääomaa. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 152.) Sosiaalisen pääomalla tarkoitetaan vuorovaikutuksessa syntyviä resursseja, jotka tuottavat ihmiselle hyvinvointia eri tavoin. Hyvinvoinnin lisääntyminen voi näkyä esimerkiksi terveyden lisääntymisenä sekä taloudellisena turvallisuutena. Rikollisuudella ja heikon sosiaalisen pääoma välillä on useiden tutkimusten välillä havaittu olevan yhteys. (Salmi, 2006, s. 187; 189.)

2.3 Lyhytaikaisvangin tausta ja erityispiirteet tutkimusten valossa

Lyhytaikaisvankeuden pituuden määrittely vaihtelee kansainvälisesti ja tutkimusten mukaan. Pääsääntöisesti lyhytaikaisvankeudeksi lasketaan korkeintaan kuuden kuukauden tuomio. (Piispa & Lind, 2021, s. 31.) Kivivuori ja Linderborg (2009) ovat tutkimuksessaan määritelleet lyhytaikaisvankeuden pituudeksi korkeintaan kahdeksan kuukautta (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 1). Lyhytaikaisvankien tuomiot voivat olla usein siis hyvin lyhyitä, riippumatta maasta tai tutkimuksesta. Lyhytaikaisvankeihin katsotaan kuuluvaksi myös sakkovangit, jotka voivat suorittaa vain muutamien päivien tai viikkoja pituisia vankeusrangaistuksia. Niemisen (2018) mukaan kaikista tuomiota suorittamassa olevista vangeista noin 60 % on alle vuoden mittaisia tuomioita suorittavia. Lyhytaikaisvangit muodostavat siis merkittävän osan vankipopulaatiosta.

Vuonna 2019 yli 40 prosenttia vankilassa olevista vangeista suoritti maksimissaan kolmen kuukauden vankeusrangaistusta. Vastaavasti 12 prosenttia vangeista vankeusrangaistus oli kestoltaan yli kaksi vuotta. Pajuojan (2019) selvityksen mukaan puolet vangeista vapautuvat alle viidessä kuukaudessa. (Piispa & Lind, 2021, s. 31–32.) Lyhyttä tuomiota suorittavien vankien voidaankin ajatella olevan yliedustettuina suomalaisissa vankiloissa. Kuten aikaisemmassa luvussa totesimme, Kivivuori ja Linderborg (2009) ovat tehneet merkittävää suomalaista lyhytaikaisvankitutkimusta. Yleisesti suomalaista tutkimusta lyhytaikaisvankeihin liittyen on tehty melko niukasti, vaikka iso osa suomessa tuomiotaan suorittavista

vangeista on tosiasiaa lyhytaikaisvankeja. Kansainvälistä tutkimusta on sen sijaan tehty laajemmin. Kansainvälisistä tutkimuksista Kivivuori & Linderborg (2009) nostavat esiin useampia esimerkkejä. Yksi Kivivuoren ja Linderborgin mielestä urauurtavin tutkimus lyhytaikaisvankien kohdalla on tanskalaisten tutkijoiden, Karen Bernsteinin ja Carl Christiansenin tutkimus. He ovat 1950-luvulla tutkineet elämänsä eri tekijöiden vaikutusta vankien rikoskäyttäytymiseen. Tutkimukseen osallistuvilla vangeilla oli useita rikostuomioita ja rikokset olivat yhteydessä alkoholi- ja huume-riippuvuuksiin. Vangeilla oli haasteita työ-, koulu- ja perhe-elämässä. Ongelmat olivat alkaneet jo varhaisessa vaiheessa lapsuutta. Tulosten perusteella tutkimukseen osallistuneita vankeja voitaisiin integroida paremmin yhteiskuntaan valvontarangaistusten keinoin. Tällaisissa rangaistuksissa tyypillistä on, että vangit saavat riittävästä psykososiaalista tukea sekä tukitoimia, jotka edistävät yhteiskuntaan kiinnittymistä. Samojen tutkijoiden myöhemmin vuonna 1966 tekemä tutkimus vahvisti edelleen kyseisiä tuloksia. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 4.)

Yhdysvaltalainen tutkija, Andrew Arnold, tutki alle 12 kuukauden tuomioita suorittavia vankeja. Tutkimuksessa tutkittavia vankeja kuvailtiin maankiertäjiksi, jotka kärsivät alkoholi- ja huume-riippuvuuksista. Näillä vangeilla ei ollut vakituista asuntoa tai työtä. Myöskään perhesuhteita ei ollut. Tutkimuksen mukaan vankila ei kyseisiä ongelmia kykene poistamaan. Kevin Fitzgerald tutki vuonna 1996 englantilaisia lyhytaikaisvankeja. Fitzgerald haastatteli vankeja sekä ennen vapautumista että vapautumisen jälkeen. Tutkimuksen mukaan lyhytaikaisvankien korkeaa uusintarikollisuutta selittää osaltaan se, että lyhytaikaisvangit jäävät ilman tarvittavia palveluita vapauduttuaan, eivätkä heille määrätä valvontaa. Fitzgerald tuo esille lainsäädännön ja käytäntöjen vajavaisuuden nimenomaan lyhyttä tuomiota suorittavien vankien kohdalla. Nämä tutkimukset, kuten edellä mainittukin keskittyivät tutkimaan rikoskäyttäytymisen taustalla vaikuttaviin sosiaalisiin sekä yksilöllisiin ongelmiin, sekä toisaalta myös siihen, miten näihin ongelmiin vaikutetaan erilaisilla rikosseuraamuksilla. Tutkimusten ydinviestinä voidaan sanoa olleen se, että sosiaaliset ongelmat ovat yhteydessä yksilöllisiin ongelmiin samoin tavoin lyhytaikaisvangeilla, kuin pitkäaikaisvangeillakin. Sosiaaliset ongelmat ovat toisiinsa kietoutuneita ja tällaisia ongelmia ovat esimerkiksi, asunnottomuus, työttömyys,

päihteiden ongelmakäyttö sekä arkielämän haasteet ja vaikeudet ihmissuhteissa. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s.5–6.)

Edellä mainitut kansainväliset tutkimustulokset, joita Kivivuori & Linderborg (2009) toivat tutkimuksessaan esille, ovat samansuuntaisia kuin Kivivuoren ja Linderborgin tutkimustulokset. Näiden tutkimusten perusteella voidaan päätellä, ettei aikakaudella tai asuinpaikan sijainnilla ole välttämättä suurtakaan merkitystä lyhytaikaisvankien rikollisuuteen tai kasautuneisiin ongelmiin, vaan lyhytaikaisvangit ovat erityinen ryhmä, joka kärsii huono-osaisuuden, päihdeongelmien ja heikon sosiaalisen pääoman haasteista. Lyhytaikaisvangeilla onkin tutkimusten mukaan usein taustallaan monenlaisia eri elämän osa-alueen vaikeuksia. Näitä haasteita ovat erityisesti terveys- ja päihdeongelmat, asumiseen ja elämönhallintaan liittyvät haasteet sekä sosiaaliset vaikeudet. Erityisesti palveluihin kiinnittyminen ja interventiot ovat haastavia lyhyiden tuomioiden vuoksi. (Rikosseuraamuslaitos, 2020-e). Kivivuori & Linderborg (2009) toteavat tutkimuksessaan lyhytaikaisvankien kärsivän kasautuneesta huono-osaisuudesta, johon liittyy useita riskitekijöitä. Huono-osaisuus oli alkanut jo varsin aikaisin lapsuudessa ja perheeltä saatu tuki oli vähäistä. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 176.) Myös alhainen itsekontrolli, heikko koulumenestys ja huono taloudellinen tilanne vaikuttivat vankien taustalla. 63 % haastatelluista vangeista oli käynyt korkeimpana koulutuksenaan peruskoulun. Itsenäistyminen ja aikuisuuteen siirtyminen oli vaikeaa ja aikuisuuteen siirryttiin myös varhaisemmassa vaiheessa verrattuna tutkimuksen vertailuryhmään. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 176–177.)

Kivivuoren ja Linderborgin (2009) tutkimuksen mukaan vangeilla ja vapaudessa elävillä miehillä on selviä eroja, kun vertaillaan itsekontrollin tasoa. Vangit hakevat aktiivisemmin jännitystä elämään ja ovat muun muassa impulsiivisempia. Usealla vangilla on ollut ongelmia auktoriteettisuhteissa koko elämänsä ajan, mikä on voinut vaikeuttaa opiskelua sekä työelämään kiinnittymistä. Osalla lyhytaikaisvangeista rikollisuuteen johtava elämäntapa on alkanut jo hyvin varhain nuoruudessa. He hakeutuivat jo hyvin nuorena samanhenkisten ihmisten pariin ja jollain tapaa ihannoivat rikollista elämäntapaa. Usein lyhytaikaisvangeilla oli jo lapsuuden perheissä huono-osaisuutta, päihdeongelmia ja rikollista elämäntapaa. Heillä ei välttämättä ollut muunlaista roolimallia, joka olisi tukenut

rikoksetonta elämäntapaa. Tutkimuksen mukaan nämä vangit todennäköisimmin jatkoivat rikollista käyttäytymistä myös aikuisena ja käyttivät enemmän päihteitä. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 175–177.)

Aikuisena rikosuransa aloittaneiden vankien rikokset olivat taas usein saaneet alkunsa jonkin negatiivisen elämäntapahtuman seurauksena. Usein tapahtumia oli useita peräkkäin, joka johti usein esimerkiksi toimeentuloon ja asumiseen liittyviin ongelmiin. Toisaalta myös ihmissuhteet, kuten avioero saattoi laukaista elämäntapamuutoksen suuntaan. Elämäntapahtumien lisäksi rikosuralle altistivat yksilön oma, aktiivinen hakeutuminen poikkeavaan elämäntapaan sekä alkoholiriippuvuus. Aktiivisessa hakeutumisessa rikosten pariin liittyi omaa rikostahtoa, johon liittyi rikollisuuden tuomat mahdollisuudet. Alkoholiriippuvuudesta kärsivillä taas on suuri todennäköisyys syyllistyä esimerkiksi ratti-juopumuksiin rangaistuksista huolimatta. Tutkimusaineiston pohjalta voitiin saada vahva vaikutelma myös siitä, että rikosurien taustalla oli alttius päihteiden väärinkäyttöön. Päihdekeskeisessä rikollisuudessa ongelman ydin onkin päihteiden väärinkäyttö ja siihen liittyvä elämäntapa. (Kivivuori & Linderborg 2009, 179–181.)

Pajuojan (2019) selvityksen mukaan lyhytaikaisvankien rikollisuuden nähdään olevan yhteydessä elämäntilanteen haasteellisuuteen. Tuomiot lyhytaikaisvankien kohdalla ovat usein niin lyhyitä, että vangit voivat jäädä ilman kuntouttavia ja integroivia toimenpiteitä ja palveluja. Tämä ajaa heitä takaisin rikolliseen elämäntapaan ja kiinnittyminen yhteiskuntaan on haastavaa. (Piispa & Lind, 2021, s. 32.) Myös Niemisen (2018) mukaan lyhytaikaisvangit kärsivän useasti mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön liittyvistä haasteista sekä ylisukupolvisesta syrjäytymisestä. Tästä syystä lyhytaikaisvangin sijoittaminen laitokseen tulee usein kalliiksi ja riskinä on ongelmien syventymisen lisäksi suuren vankimäärän kuntouttaminen riittävin keinoin. Kivivuoren ja Linderborgin tutkimuksesta selviää, että haastateltavat eivät myöskään kokeneet vankeusrangaistusten edistävän rikollisuudesta irtaantumista vaan pikemminkin tulokset olivat tulkittavissa päinvas-taiseksi. Useat vangit olivat aineiston perusteella pohtineet omaa rikoskäyttäytymistään, mutta henkilökunnan tuen saaminen näihin keskusteluihin koettiin vähäiseksi. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 181–182.)

3 VANKILA KUNTOUTTAVANA LAITOKSENA

Vankiloissa on pitkään pyritty kuntouttamaan vankeja. Kuntoutuksella pyritään vahvistamaan vangin arkielämän taitoja ja ehkäisemään uusintarikollisuutta. Vankiloiden erilaiset kuntouttavat ohjelmat ja tuen saanti ovat kuitenkin jakautuneet epätasaisesti vankien kesken. (Saari & Grönlund, 2021, s. 183; Rikosseuraamuslaitos, 2020-f.) Vuonna 2013 kuntouttavan ohjelmatoiminnan osuus vankien kokonaisajankäytöstä oli noin 10 %. Vankien päihde- ja mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet merkittävästi vuosikymmenien aikana. Päihteiden käytöllä ja rikollisuudella onkin havaittu useissa tutkimuksissa olevan kiistaton yhteys, myös uusimisriskin näkökulmasta. (Tyni, 2015, s. 16–17.)

Kivivuoren ja Linderborgin (2009) lyhytaikaisvankitutkimuksesta selviää, että nuorena rikosuransa aloittaneista kaikki vangit, joita oli haastateltu, olivat aloittaneet päihteiden käytön nuorella iällä ja se oli tiiviisti kytköksissä lainvastaisen toiminnan kanssa. Kriminologisessa tutkimuksessa esimerkiksi alkoholin runsas kulutus nuorella iällä voi ennustaa pysyvämpää rikoskäyttäytymistä tulevaisuudessa. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 74.) Päihteiden ongelmakäytön voidaan nähdä siis olevan erityisen merkittävää nimenomaan lyhyttä tuomiota suorittavien vankien kohdalla. Seuraavassa luvuissa käsittelemmekin vankilaa kuntouttavana laitoksena yleisesti sekä lyhytaikaisvangeille tarjottavien tukitoimien näkökulmasta. Lisäksi tarkastelemme kuntoutusta erityisesti päihdetyön näkökulmasta.

3.1 Vankilasta kohti rikoksetonta elämäntapaa

Vankeuslaki määrittää, että vankeusaikana on pyrittävä lisäämään vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä edistämään vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. (L 767/2005, 2§). Vankilassa vangin toimintakykyä tuetaan ja edistetään monella tavalla. Vankilassa vangille tehdään vankeusajan suunnitelma ja vanki itse on keskeisessä roolissa suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon vangin oma motivaatio ja sitoutuminen järjestettävään toimintaan. Vangin osallisuus on suurin tekijä sosiaalisen

kuntoutuksen ja toimintakykyä tukevan toiminnan suunnittelussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006.)

Vankiloissa järjestetään erilaisia toimintoja, jotka voidaan jakaa työtoimintaan, opiskeluun, kuntouttavaan päihde- ja ohjelmatyöhön sekä muunlaiseen sosiaaliseen kuntoutukseen. Vankilan ohjelmatyö voidaan jakaa kolmeen eri ohjelmatyyppiin, joita ovat yleisohjelmat, rikosperusteiset ohjelmat sekä päihdekuntoutuksen osana toimivat erilaiset ryhmäohjelmat. Rikosperusteiset ohjelmat on kohdennettu tiettyihin rikoksiin syyllistyneille, mutta yleisohjelmat ovat avoimia kaikille vangeille ja niiden kautta opitaan arvioimaan toiminnan syy ja seuraus suhteita. Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään lisäämään vankien arkielämän perustaitoja, kuten ruuanlaittoa ja kodista sekä taloudesta huolehtimista. Myös vankien perhesiteiden ylläpitämistä pyritään tukemaan erilaisin keinoin. (Tyni, 2015, s. 15;17–18.) Vankilan kuntouttava toiminta pohjaa arkisten asioiden hoitamisen opetteluun sekä elämänhallintaitojen vahvistamiseen. (Rikosseuraamuslaitos, 2020-f.) Vankeusaikana vankia tulee tukea ja kannustaa osallistumaan opiskeluun, työtoimintaan sekä erilaisiin harrastuksiin, jotka tukevat vangin yhteiskuntaan kiinnittymistä. (Knuutti, 2015.)

Kuntouttavaa toiminnan on siis tarkoituksena valmistaa asiakasta rikoksettomaan elämään myös vapautumisen jälkeen (Rikosseuraamuslaitos, 2019-b). Vangilla on useasti taustallaan moniongelmaisuutta, jolloin rikollisuudesta irtautuminen on vaikeaa. Taustalla saattaa olla muun muassa somaattisia ja psyykkisiä terveysongelmia, talousongelmia, sosiaalisia haasteita sekä asunnottomuutta. Toiminnan ja kuntoutumisen keskiössä onkin vangin oma motivaatio sitoutua järjestettävään toimintaan. Erityisesti lyhytaikaisvankien osalta sitoutuminen pitkäaikaisiin suunnitelmiin lyhyiden tuomioiden ja kasautuneiden tuen tarpeiden vuoksi voidaan ajatella olevan suhteellisen haasteellista ja motivoinnin merkitys korostuu.

Sam Levis kumppaneineen on tutkinut Englannissa lyhytaikaisvankien kiinnittymistä yhteisöön ja sen vaikutuksia muun muassa rikolliseen käyttäytymiseen. Tulosten mukaan yhteydenpitoa vankeihin ennen vapautumista ja sen jälkeen tuli tehostaa. Myös suunnitelmallista ohjaamista heille tarjottaviin palveluihin tuli

lisätä. Myös englantilainen tutkija Lol Bruken kumppaneineen, tuli vankien huu-meongelmiin keskittyvässä tutkimuksessaan siihen tulokseen, että vaikka vangit saavat kuntoutusta vankeuden aikana, saattavat he jäädä ilman tarvittavia palveluita vapauduttuaan. Tutkimuksen keskeisiin havaintoihin kuului asiakkaiden hoito- ja kuntoutuspolkujen jatkuvuuden haasteet siirryttäessä vankilasta siviilielämään. Burkenin ja tutkijoiden mukaan vangin vapautuminen on kokonaisvaltainen prosessi, joka edellyttää pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja monitoimijaista yhteistyötä, sekä ennen, että jälkeen vapautumisen. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 5–6.) Myös SikSak-projekti on pyrkinyt keskittymään nimenomaan tähän lyhytaikaisvangin vapautumiseen liittyvään nivelvaiheeseen. Lyhytaikaisvankien kohdalla tukipolut katkeavat usein ja tähän Rikosseuraamuslaitoksen SikSak-projekti on pyrkinyt saamaan muutosta.

3.2 Lyva-lyhytaikaisvankiosasto

Helsingin vankilassa on vuodesta 2013 lähtien toiminut lyhytaikaisvangeille tarkoitettu Lyva-lyhytaikaisvankiosasto. Helsingin vankilassa iso osa vangeista on suorittamassa lyhyttä tuomiota ja tämän vuoksi lyhytaikaisvankien toiminnan kehittäminen on kohdennettu Helsingin vankilaan. Helsingin Lyva-osaston toimintamallia on suositeltu otettavan käyttöön tarpeen mukaan myös muissa vankiloissa. Osastolla on 23 vankipaikkaa. Siellä työskentelee kaksi erityisohjaajaa ja varti-joita. Tuomiot vaihtelevat viikoista enintään puolen vuoden pituisiin tuomioihin, mutta monella on taustallaan useampi vankilakerta. Tyypillisesti vanki on osastolla noin 2–3 kuukautta. Vankien elämäntilanteet ovat yksilöllisiä, mutta usein kasautuneita eri elämän osa-alueen ongelmia. Vangit itse kuvaavat haasteikseen erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat, toimeentulon ja asumisen haasteet. Osastolle sijoitetaan vankeja, joilla suoritettavan rangaistuksen pituus on muutamasta viikosta maksimissaan puoleen vuoteen. Tyypillinen osastolla vietetty aika on kahdesta kolmeen kuukautta. (Jalava & Nurmiluoto, i.a, s.9–10.)

Osastolla fokusoidaan työskentelyä vapautumisen jälkeiseen aikaan. Vankien kuntoutuksen tarvetta kartoitetaan ja vankia motivoidaan pohtimaan suunnitelmia siviiliin työntekijän tukemana. Tarkoituksena on antaa työvälineitä kiinnittyä ja

sitoutua kuntoutukseen vapautumisen jälkeen. Osaston työskentelyssä painotuu motivoiva työote sekä vapautumisen valmistelu yhdessä vangin kanssa. Toiminnot pitävät sisällään sekä yksilötyötä että Lyva-valmennuskurssin. (Jalava & Nurmiluoto, i.a, s. 10–12.)

Lyva-valmennuskurssin tavoitteet Lyva-toimintamallin mukaisesti kuvattuna:

- muutosmotivaation herääminen ja vahvistuminen sekä keinojen vahvistaminen muutoksen tueksi,
- sosiaalisten taitojen kehittyminen ryhmätoiminnan avulla,
- rikoksetonta elämäntapaa tukevien tekijöiden vahvistaminen,
- palvelujatkumoiden rakentaminen vankilan ulkopuolelle,
- rangaistusajan suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden edistäminen sekä
- asteittaisen vapautumisen mahdollisuuden paraneminen.

(Jalava & Nurmiluoto, i.a, s. 13.)

Yksilötyö painottuu vapauden valmisteluun, motivointiin sekä tarvittavien jatko-suunnitelmien tekemiseen työntekijän tukemana. Vankia tuetaan lähi- ja tukiverkostojen ylläpitämisessä sekä kannustetaan omien asioidensa hoitamisessa. Lyva-valmennuskurssi on alkanut Helsingin vankilassa vuonna 2017. Se on ryhmämuotoinen vapautumista tukeva neljän viikon mittainen kurssi, joka toteutetaan yhteistyössä ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Kurssi jakautuu neljään osaluokseeseen, joita ovat koulutus ja työllistyminen, hyvinvointi ja terveys, asuminen ja talous sekä voimavarat ja tulevaisuus. Kurssilla vangit tekevät itsenäisesti tehtäviä ja ne käydään läpi erityisohjaajan kanssa, jonka jälkeen sovitaan myös jatkotyöskentelystä. Jatkotyöskentelyssä voidaan suunnitella muun muassa vangin siirtymistä avovankilaan, valvotun koevapauden valmistelua tai vangin vapautumista. (Jalava & Nurmiluoto, i.a, s. 12–14.)

Tutkimustenkin perusteella on hyvä, että lyhyttä tuomiota suorittavien vankien kanssa työskentelyä suunnataan vapauteen. Jotta vangin ajautumista uusintarikollisuuteen voitaisiin ehkäistä, olisi tärkeää keskittyä vankeusaikana järjestämään vangille tarvittavia tukitoimia vapauteen. Myös asunnon hankkiminen ja

mielekkään tekemisen löytäminen arkeen on merkityksellistä. Osaltaan tähän tarpeeseen Lyva-osasto pyrkii toiminnallaan vastaamaan.

3.3 Vankilan päihdetyö

Tourusen ym. (2019) mukaan Suomen vankiloihin on kehitetty 1990-luvun lopulla päihdeosastoja sekä erilaisia kuntouttavia ohjelmia. Vankien osallistuminen ohjelmiin kasvoi 90-luvun lopulta 2000-luvun alkuun, mutta on selvästi pienentynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana. Syinä muutokseen voidaan pitää muun muassa vankeinhoidon organisaatiomuutoksia, taloudellisia säästöjä, sekä uusien rangaistusmuotojen käyttöönottoa. Tällaisia rangaistusmuotoja ovat muun muassa valvotun koevapauden ja valvontarangaistus, jonka vuoksi vankilan päihdeohjelmia ei ole nähty enää vankeinhoidon keskiössä. Pohjoismaissa päihdekuntoutusohjelmien käyttöönottoon ovat vaikuttaneet muun muassa kansainvälinen tutkimus vaikuttavista kuntoutusmenetelmistä. Perustelut ohjelmien käyttöönotolle ovat liittyneet erityisesti uusintarikollisuuden vähentämiseen, päihtetömän vankilan periaatteeseen sekä vankien oikeuksiin saada sosiaali- ja terveyspalveluita. Suomessa päihdekuntoutusta on toteutettu pääosin vankilan omana toimintana, kun taas esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa päihdekuntoutusta toteuttavat ulkopuoliset palveluntuottajat. Ruotsissa toimii erityisiä hoitovankiloita ja Tanskassa huumehoidossa on käytössä hoitotakuu, joka takaa hoidon kahden viikon sisällä vangin pyynnöstä. (Tourunen ym. 2019, s. 50.)

Vankiloiden päihdetyötä on tutkittu Suomessa jonkin verran. Kaskela ja Tourunen (2018) ovat tutkineet päihdekuntoutukseen hakeutumisen motiiveja ja kuntoutusohjelmasta saatua tukea kolmessa suomalaisessa vankilassa. Tutkimustulosten mukaan suurin osa haastateltavista koki hyötyvänsä päihdeohjelmiin osallistumisesta. Erityisesti vankien itseluottamus oli tulosten perusteella kasvanut. Osa vangeista kertoi kokevansa elämänsä muuttuneen päihdekuntoutuksessa. Toisaalta vaikka kokemukset päihdehoidosta ovat pääosin tutkimuksen mukaan olleet positiivisia, voidaan Kivivuoren ja Linderborgin (2009) tutkimuksen mukaan päihdehoitoon pääsyn todeta olevan lyhytaikaisvangeilla vankikyselyn sekä haastattelujen perusteella vaihtelevaa. Tutkimuksessa päihdeongelmiin

muutosta halunneista vangeista vähemmistö oli saamassa hoitoa päihdeongelmaan tuomionsa aikana. Haastatteluissa moni lyhytaikaisvanki oli todennut mahdollisuutensa saada kuntoutusta tai päihdehoitoa olevan vähäiset osaltaan pitkien odotusaikojen ja lupalappujen takia. Yhteyden saaminen kuntoutushenkilöstöön koettiin vaivalloiseksi. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 146–147.)

Vankeuslain (767/2005) mukaan vanki voidaan sijoittaa myös vankilan ulkopuoliseen laitokseen päihdehoitoon, mikäli vangilla on päihdeongelma tai hänellä arvioidaan olevan erityisiä vaikeuksia selviytyä vapauduttuaan. Vankilan ulkopuoliseen laitokseen sijoittamista kutsutaan R-kuntoutukseksi. Sijoituksesta neuvotellaan vangin kotikunnan kanssa ja siitä solmitaan sopimus vangin, vankilan, vangin kotikunnan sekä sijoituspaikan kesken. Sijoituksesta tulee mainita myös vangin rangaistusajan suunnitelmassa. (Rikosseuraamuslaitos, 2019-c.) Päihdekuntoutuksen ja kuntoutuspolkujen kehittäminen vankiloissa on tärkeää ja erilaiset päihdeohjelmat ovatkin vakiintuneet osaksi vankiloiden toimintaa. Päihdekuntoutuksen ohjelmat ovat kuitenkin erillisiä vankeinhoidon terveydenhuollosta, joka osaltaan vaikeuttaa kuntoutukseen liittyvien toimijoiden kokonaisvaltaista yhteistyötä ja koordinaatiota. (Tourunen ym. 2019, s. 51.)

Skotlantilainen kriminologian tutkija Hanna Graham on ottanut kantaa siihen, että vankilat eivät ole tällä hetkellä riittävän kuntouttavia. Grahamin mukaan vankilatuomioiden vaikutukset yksilöön ja yhteiseen ovat monesti negatiivisia, sillä vankeus keskeyttää desistanssia tukevia prosesseja. Tällaisia desistanssia tukevia prosesseja ovat muun muassa perhesuhteet, työ ja asuminen. Skotlannissa onkin uudistettu lyhyitä vankeusrangaistuksia niin, että alle 12 kuukauden vankeusrangaistukset tulisi korvata avoimemmilla seuraamuksilla, kuten yhdyskuntaseuraamuksilla. Grahamin mukaan uudistus on suositus, jonka tarkoituksena ei ole kieltää lyhyitä tuomioita. Suosituksen toivotaan lisäävään tuomioistuimien harkintaa ja perusteluja lyhyiden tuomioiden tarpeellisuudelle. (Nissinen, 2019.) Kuten aiemmin olemme tuoneet ilmi, ovat Suomessa tuomiot pääosin lyhyitä. Itä-Suomen yliopiston tutkimusjohtaja Jussi Pajunoja kuitenkin toteaa, että Suomessa laki rajoittaa yhdyskuntaseuraamusten määräämistä useita kertoja peräkkäin ja mahdolliset päihde- ja asumiseen liittyvät ongelmat voivat muodostua esteeksi yhdyskuntaseuraamukselle. (Nissinen, 2019.) Yhdyskuntapalvelusta on

kuitenkin mahdollista suorittaa enintään 30 tuntia osallistumalla päihdeohjelmiin tai muihin uusintarikollisuutta ehkäiseviin toimenpiteisiin (Rikosseuraamuslaitos, 2020-b).

Rikosseuraamuslaitoksen mukaan 80 prosentilla kaikista vangeista on jonkinasteinen päihdeongelma (Rikosseuraamuslaitos, 2020-d). Lyhytaikaisvankien kohdalla päihdeongelmat ovat näyttäneet merkittävästi. Päihdeongelman hoitamisesta voidaan ajatella vaikeuttavan useat toistuvat lyhyet tuomiot, joiden aikana ei ongelmaan ehditä puuttua ja vapauduttuaan he palaavat vankeutta edeltävään elämäntyyliin. Vankilan jälkeeseen hoitoon pääsy ja tuen saaminen voi olla huomattavasti vaikeampaa. Lyhytaikaisvankien tilanne suhteessa pitkäaikaisvankeihin on tässäkin asiassa heikompi. Lyhytaikaisvankien kasautuneet tuen tarpeet ja tuomioiden aikainen, mahdollisesti vähäiseksi jäänyt kuntoutus ja tuki, voidaan nähdä haasteena rikollisuudesta irtaantumiselle ja palveluihin hakeutumiselle.

4 MONIALAISILLA YHTEISTYÖLLÄ JOUSTAVAMPIA RATKAISUJA

Monialaisen yhteistyön merkitys lyhytaikais- ja sakkovankien kanssa työskennellessä korostuu, koska tällä asiakasryhmällä on usein vaikeuksia ja ongelmia monella elämän alueella, jotka lisäävät syrjäytymisen riskiä. Heidän henkinen ja fyysinen terveydentila on monella heikko. Heillä on usein sosiaalisia vaikeuksia, asunnottomuutta sekä kyvyttömyyttä hoitaa omia asioitansa. Nämä ongelmat ja tarpeet ovat usein kasautuneet pidemmältä ajalta. Lisäksi aika, jonka he ovat vankilassa on yleensä hyvin lyhytkestoista, jolloin heidän ongelmiinsa ei ehditä puuttua. He ovat ihmisiä, jotka tarvitsisivat yhteiskunnassa eniten tukea ja palveluita, mutta eivät välttämättä itse kykene niitä hakemaan. (Piispa & Lind, 2021 s. 32). Monialaisella ja joustavalla yhteistyöllä olisi mahdollisuus vaikuttaa heidän tulevaisuuteensa sekä auttaa heitä irtautumaan rikollisuudesta. Seuraavissa luvuissa määrittelemme monialaisen yhteistyön käsitettä, kuvaamme monialaisen tuen tarpeita sekä lisäksi tarkastelemme palvelumuotoilun mahdollisuuksia osana toimivaa yhteistyötä.

4.1 Monialainen yhteistyö

Monialainen yhteistyö on laaja käsite, jonka sisään rakentuu moniammatillisuus, monitoimijuus ja monitasoisuus. Moniammatillisuus on eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä. Monitasoisuus tarkoittaa eri palvelujen integraatiota valtion, alueen tai paikallisella tasolla erihallintoalojen yhteensovittamisella. Monitoimijuudella tarkoitetaan julkisen, yksityisen, kolmannen sektorin ja kansalaisten välistä yhteistoimintaa. Monitoimijuudessa korostuu yksilön aktiivinen osallisuus ja vaikuttaminen sekä valinnan vapaus. Asiakkaan osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin lisää asiakkaan motivaatiota ja sitoutumista päätettyjen asioiden toteuttamisessa. (Nieminen, 2019.)

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on tarjota asiakkaalle mahdollisimman hyvää ja tuloksellista palvelua. Näillä asiakkailla palveluntarpeet ovat monimutkaisia ja pitkäkestoisia eikä yhden palveluntarjoajan palvelut riitä kattamaan asiakkaan kokonaisvaltaista tarvetta. Yhteistyön tavoitteena on oikea-aikainen ja tarkoituksen mukainen tuki haastavassa tilanteessa olevalle asiakkaalle. (Rajavaara ym., 2019, s. 28.)

Sosiaalihuoltolaki ohjeistaa selkeästi monialaiseen yhteistyöhön, kun asiakkaan tilanne on sellainen, että hän tarvitsee laajempialaista arviointia ja yhtenäistä palvelun suunnittelua useamman eri toimintatahon kanssa.

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) määritellään monialainen yhteistyö seuraavasti:

41 § Monialainen yhteistyö

Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

Tietojen antamisesta ilman asiakkaan suostumusta ja asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa.

(L1301/2014 41 §.)

Asiakkaalle tulee sosiaalihuoltolain mukaan tehdä palvelutarpeenarviointi. Tämän pohjalta yhteistyössä asiakkaan kanssa hänelle rakennetaan hänen yksilöllisten tarpeidensa pohjalta monialainen verkosto. Verkostoon voi kuulua kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia, muita viranomaisia, järjestötoimijoita sekä omaisia ja läheisiä. Verkoston kokoamisen yhteydessä tulee sopia myös vastuuhenkilö, joka pitää verkostoa yllä. Monialainen verkosto tekee yhdessä asiakkaan kanssa asiakassuunnitelman, jossa sovitaan yhteydenpidosta ja työnjaoista. (Piispa & Lind, 2021, s. 45–48.) Lyhytaikaisvangin kohdalla tällainen monialainen yhteistyö on tarpeen, jotta hän ei syrjäytyisi muusta yhteiskunnasta. Yhteistyöllä voidaan lyhytaikaisvangin kohdalla tukea rikoksista irtaantumista ja pyrkiä katkaisemaan pyöröovi ilmiötä.

Monialaisessa yhteistyössä on tärkeää, että kaikki osapuolet tuntevat toistensa työnkuvat ja tunnistavat eri osapuolten toimintamahdollisuudet sekä jakavat yhtenäisen näkökulman käsiteltävään asiaan. Heillä tulee olla yhtenäinen tavoite, minkä vuoksi työskennellään. (Norvapalo, 2017, s. 9–11; Isoherranen, 2012, s. 68.) Asiakkaan tilanteen kokonaisuuden arvioimiseksi tarvitaan laajennettua asiantuntijuutta. Kaikilla asiakkaan arviointiin ja palvelujen järjestämiseen osallistuvilla toimijoilla tulisi olla käytettävissä kaikki olennainen tieto asiakkaan tilanteesta. Yli organisaation ja asiantuntijuus rajojen mentävässä monialaisessa yhteistyössä saattaa haasteeksi nousta sähköisten tietojärjestelmien erilaisuus ja

tietojen saannin vajavaisuus. Tiedon jakaminen ja viestinnän selkeys korostuu kaikkien osapuolten välillä. (Isoherranen, 2012, s. 66–67.)

4.2 Kasautuneet tuen tarpeet ja yhteisasiakkuus

Lyhytaikaisvangeilla voidaan monesti todeta peräkkäistä tuki- ja palvelumuotojen tarvetta. Asiakkaiden taustalta löytyy monenlaisia elämänhallinnan haasteita, jotka vaikeuttavat desistanssia. Myös palveluiden ja tukijärjestelmien pirstaleisuus vaikuttavat negatiivisesti näiden asiakkaiden uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Kivivuoren ja Linderborgin (2009) tutkimustulosten perusteella lyhytaikaisvangit voidaan nähdä sosiaalisesti huono-osaisena ryhmä, joilla on kasaantuneita ongelmia. (Kivivuori & Linderborg, 2009, s. 175.) Kainulainen ja Saari (2021) ovat tarkastelleet vankeja ja vankiloita osana Huono-osaisin Suomi –tutkimusohjelmaa. Vangit ovat aikaisemman tutkimuksen perusteella huono-osaista väestöä, sillä suuri osa vangeista tulee vankilaan heikosta asemasta. Vankiväestö on hyvinkin moninainen, mutta useita heistä yhdistää ennen vankeusaikaa esiintynyt matala elintaso, heikko elämänlaatu ja huonot elintavat. Monesti huono-osaisuus siirtyy vankilaan ja sieltä uudelleen siviiliin vapautuvien mukana. Vankilaan kasautuukin paljon huono-osaisuutta. (Kainulainen & Saari, 2021, s. 26.)

Tutkimusten mukaan lyhytaikaisvangeilla on vaikeuksia suhtautua auktoriteetteihin sekä pidempiin suunnitelmiin. Kivivuoren ja Linderborgin (2009) tutkimuksessa lyhytaikaisvankien elämäkulkuun sisältyi jatkuva jännite sosiaalista kontrollia edustavia tahoja kohtaan. Kontrolliin suhtautuminen oli ristiriitaista; siihen haettiin aktiivisesti yhteyttä tai sitä pyrittiin pakenemaan. Vangit kamppailevat usein oman luonteensa ja sosiaalisen kontrollin ristiriidassa. (Kivivuori & Linderborg 2011, s. 60.)

Määttä ja Keskitalo (2014) ovat tutkineet prosesseja, jotka määrittävät palvelujärjestelmän toimijoiden keinoja tukea kumuloituneista ongelmista kärsiviä nuoria aikuisia. He nostavat esille tarpeen organisaatorajojen ulkopuolelle ulottuvasta palveluohjauksesta, sillä asiakkaiden käyttämät palvelukokonaisuudet eivät

rajoitu vain yhden organisaation sisälle. Eri viranomaiset vastaavat kukin omista alueisteen ja yhteistyö voi olla vaikeaa. Lisäksi yhteistyötä ja kommunikaatiota vaikeuttaa toisistaan poikkeavat ammatilliset intressit sekä ajan ja resurssien puute. Useista samanaikaisista ongelmista kärsivien asiakkaiden auttamisessa tarvitaan laaja-alaista asiantuntemusta, sillä avuntarpeen kokonaisuus on usein monimutkainen. (Määttä & Keskitalo, 2014, s. 198–199.)

Määttä ja Keskitalo (2014) tuovat tutkimuksessaan esille kolme erilaista toimijaa, jotka vaikuttavat asiakkaan tuen saamiseen. He nimittävät näitä kopinottajiksi, siirtäjiksi ja torjujiksi. Kopinottajat näkevät asiakkaan kokonaistilanteen ja avun tarpeen. He auttavat konkreettisesti asiakasta saamaan tarvitsemansa tukimuodon, eivätkä jätä asiakasta asian kanssa yksin. Siirtäjät ovat toimijoita, jotka näkevät asiakkaan avun tarpeen, mutta eivät konkreettisesti auta asiakasta tuen piiriin, vaan kertoo hänelle palveluista ja ohjaa hänet seuraavalle palveluntuottajalle. Torjujat eivät näe asiakkaan palveluntarvetta tai eivät koe pystyvänsä omalla roolillaan vaikuttamaan asiakkaan avun tarpeeseen, mutta eivät myöskään neuvo tai ohjaa asiakasta muualle, vaan torjuvat asiakkaan kokonaan. Siirtäjät ja torjujat mahdollistavat omalla toiminnallaan sen, että asiakas kokee tullessa poiskäännytetyksi ja hän jää ilman tarvittavaa tukea. (Määttä & Keskitalo, 2014, s. 201–202.)

Koordinoidulla ja suunnitellulla yhteistyörakenteella voisi tukea asiakkaiden tilanteita varhaisessa vaiheessa ja vähentää virheellisiä tulkintoja. Yhteistyön tulee toimia siten, että se on yhteisesti ymmärrettyä ja vastuut on jaettu selkeästi. (Määttä & Keskitalo, 2014, s. 204.) Erityisesti vankien kanssa työskennellessä on hyvä olla laaja-alaista ja jaettua ymmärrystä heidän monenlaisista tuen tarpeistaan. He saattavat kokea helposti tullessa poiskäännytetyiksi ja heillä saattaa olla Kivivuoren ja Linderborgin (2009) tutkimuksen mukaan vaikeuksia myös sitoutua pitkäaikaisiin suunnitelmiin ja auktoriteetteihin.

Palvelujärjestelmän kankeus ja heikkous tulee esiin usein kaikkein huono-osaimpien asiakkaiden kohdalla, joilla haasteita esiintyy useammalla elämän alueella. Näiden asiakkaiden palveluntarve on monimutkainen ja he tarvitsevat tukea usealta palvelujärjestelmän toimijalta. Näiden asiakkaiden kohdalla on suuri

riski tulla poiskäännytyksi, koska palvelujärjestelmän toimijat eivät ole yhteistyössä keskenään. Palvelujärjestelmässä on eri asiakastietokannat ja eri organisaation toimijat eivät pääse näkemään asiakkaiden tietoja. Asiakkaan ongelmien selvittelyjä saatetaan siirtää toimijalta toiselle, koska ei tiedetä kenen vastuualueelle mikäkin toiminta kuuluu. Eri hallinnonaloilla työskentelevät työntekijät eivät ole välttämättä tietoisia toistensa toimenkuvasta tai osaamisesta. Palvelujärjestelmän toimijat näkevät vain oman pienen osa-alueen ja arvioivat asiakkaan palveluntarpeita siitä näkökulmasta, jolloin heiltä jää asiakkaan kokonaiskuva näkemättä, eikä asiakas tule nähdyksi moninaisine tarpeineen. Eri toimijoiden päätöksillä on vaikutusta toiseen palveluun pääsemisessä tai tuen saamisessa. Esimerkiksi jotkut Kelan etuuspäätökset tarvitsevat diagnoosin. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaan on päästävä ensin terveystietoihin arvioitavaksi ja saatava lääkärin diagnoosi, jolloin hän voi edes hakea tukea tai palvelua. (Määttä, 2016, s. 53–57).

Kangas (2020) on tehnyt pro gradu tutkielman asunnottomien vankien kokemuksesta asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä ja vapautteen valmistavasta työstä. Kangas määrittelee työssään yleisimmäksi poiskäännyttämisen muodoksi luukuttamisen eli asiakkaan siirtämistä viranomaiselta toiselle. Tutkimukseen osallistuneilla oli monialaisia tuen tarpeita ja osa heistä koki tippuneensa palvelujärjestelmän ulkopuolelle, koska kokivat tulleen torjutuksi ja poiskäännytyksi. Tutkimuksessa haastateltavien aikaisemmat huonot palvelukokemukset ja torjunta vaikuttivat siihen, etteivät he aina edes hakeutuneet palvelujen piiriin tai kokivat etteivät palvelut kohtaa heidän tarpeitaan. (Kangas, 2020, s. 8; 58–59) Lyhytaikaisvankien kohdalla tällaista palvelujärjestelmän ulkopuolelle tippumista voidaan nähdä tapahtuvan erityisesti tuomion alkaessa sekä päättyessä, mikäli suunnitelmia ja sopimuksia tarvittavista palveluista ei ole tehty tai asiakkaalla itsellään ei ole riittäviä voimavaroja hakeutua palveluiden piiriin.

4.3 Palvelumuotoilu yhteistyön kehittämisen tukena

Kuten aiemmin tutkimuksissaan Kivivuori ja Linderborg (2009) sekä Kainulainen ja Saari (2021) ovat tuoneet esille vankien huono-osaisuuden sekä palvelujen

tarpeen moninaisuuden. Tästä syystä asiakkaat itsekään eivät aina välttämättä tiedä, mikä heidän ensisijainen tarpeensa on. Tämä tuo haastetta sekä palvelujärjestelmälle, että asiakkaalle itselleenkin, koska ei tiedetä mihin ottaa yhteyttä ja mistä aloittaa selvittelyt palvelutarpeen määrittämiseksi. Palvelumuotoilun tavoitteena on asiakkaan oikeanlainen ja oikea-aikainen palvelu juuri hänen tarpeitaan ajatellen, jonka vuoksi sen avulla voidaan kehittää palveluita lyhytaikaisvangin tarpeiden mukaisesti (Ahonen, 2017, s. 38). Palvelumuotoilulla pystytään tukemaan vangin yhteiskuntaan kiinnittymistä ja irtautumista rikollisesta elämästä. Tärkeintä on, että vanki on aktiivisena osallisena omien palveluidensa suunnittelijana.

Palvelumuotoilun yksi keskeisimpiä periaatteita on yhteiskehittäminen, jonka keskiössä on asiakas ja hänen tarpeensa. Palvelumuotoilun tarkoituksena on ymmärtää asiakkaan tarpeita, tavoitteita ja toiveita paremmin. Näin ollen palvelumuotoilun ytimessä on asiakasymmärrys. (Ahonen, 2017, s. 36). Arantola ja Simonen (2009) jäsentävät asiakasymmärrystä siten, että sillä tarkoitetaan asiakastietoa, jota voidaan hyödyntää päätöksenteon tukena. Asiakkaalle nähdään tuottavan arvoa tietyn palvelun tuottamat hyödyt ja vaikutukset suhteessa asiakkaan omiin tavoitteisiin ja tarpeisiin, eikä niinkään pelkät palvelut, joita tuotetaan. Tärkeää on, että asiakas ja palveluntuottaja toimivat yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa. On hyvä huomioida, ettei asiakas aina itse osaa tai kykene tuomaan aktiivisesti esille omia palveluntarpeitaan. (Arantola & Simonen, 2009, s. 2–3.)

Palvelumuotoilun avulla organisaatiot voivat havaita palveluiden mahdollisuudet ja kehittämiskohteet. Palvelumuotoilu antaa työvälineitä uusien palveluiden luomiseen tai vanhojen olemassa olevien palveluiden kehittämiseen. Palvelumuotoilussa tärkeässä roolissa on asiakkaan palvelukokemus, joka muodostuu useista eri tekijöistä. Palvelumuotoilun työvälineitä apuna käyttäen palveluketju puretaan pienempiin osiin, joita käsitellään ja sen perusteella etsitään ratkaisuja parempaan palveluun. Palvelumuotoiluprosessissa otetaan huomioon kaikki tekijät ja niiden vaikutus palveluun. (Tuulaniemi, 2016, s. 24–27). Asiakas tietää yleensä parhaiten palvelun ja tuen tarpeensa, mutta näkemyksemme mukaan myös ammattilaiset tarvitsevat palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen yhteistä ja yhteisesti jaettua asiakasymmärrystä. Erityisesti lyhytaikaisvangeille

suunnattujen palvelujen suunnittelussa asiakasymmärrys korostuu heidän kautuneiden tuen tarpeiden vuoksi.

Palvelumuotoilua on käytetty aiemmin vankiterveydenhuollon palvelujen kehittämiseen ja prosessi on edelleen kehitysvaiheessa. Tarkoituksena kehittämisellä on saada asiakaskokemusymmärrystä asiakkailta eli vangeilta, jonka pohjalta palveluja kehitetään edelleen asiakaslähtöisemmäksi. Asiakasymmärrys auttaa vankiterveydenhuollon henkilöstöä ymmärtämään paremmin omaa toimintaansa. On ymmärretty, että vankeusaika on mahdollisuus tavoittaa nämä asiakkaat, jotka ovat siviilissä moniongelmaisina ja vaikeasti tavoitettavissa. Tiedetään, että vangit ovat iso kuluera sotekuluista, jonka vuoksi heidän ongelmiinsa kannattaa vankeusaikana panostaa. Vangit ovat yleisesti sosiaalisesti ja terveydellisesti heikossa asemassa, mutta pienilläkin toimenpiteillä oikeaan aikaan toteutettuna heille saadaan iso apu. (Rautanen, 2020). Vankiterveydenhuollolla on suuri merkitys vangin kuntoutumisen polulla, koska se on vankilassa pääasiallinen päihdetyön ja päihdekuntoutuksen toteuttaja (Rikosseuraamuslaitos, 2020-d). Vankiterveydenhuollon kanssa tehtävä yhteistyö ja sen kehittäminen on isossa roolissa lyhytaikaisvankien palvelujen kehittämisessä.

Vankiterveydenhuolto on tehnyt omaa selvitys- ja kehittämistyötä vankiterveydenhuollon toiminnan parantamiseksi. Kehittämistyön aluksi ilmeni, ettei asiakkaat eli vangit tieneet mitä hoitoja he voivat saada vankeusaikana. Vangit eivät siis osanneet hakeutuakaan hoitojen piiriin. Ilmeni myös, että henkilökunnallekin palvelut eivät olleet selviä. Siitä nousi esiin tarve kuvata palvelut ja tehdä potilasesitteitä. Palvelumuotoilun avulla tehtiin palvelukartta, jossa on ydinpalvelut, palvelukuvaukset ja yksittäisiä työhöjeita. Kehittämistyö on vielä kesken ja jatkuu, kun saadaan asiakaskokemustietoa potilasesitteestä, jonka pohjalta tehdään uutta kehittämissuunnitelmaa. Tällä hetkellä Rikosseuraamuslaitoksella ja vankiterveydenhuollolla on meneillään Wattu IV-tutkimus, jota rahoittaa terveydenhuollon laitos. Tutkimuksella selvitetään vankien terveyttä, tarpeita ja osallisuutta 500 vangin otoksesta. Tutkimuksesta saatujen tulosten avulla muotoillaan terveys- ja kuntoutuspalveluita tarpeen mukaan. Tarkoituksena on edistää vankien terveyttä, toimintakykyä, hyvinvointia ja yhteiskuntaan sopeutumista. (Rautanen, 2020).

Yksi maailmanlaajuisesti tunnettu iso hanke, jossa on käytetty palvelumuotoilua, on vuonna 2020 valmistunut Hämeenlinnan naisvankila. Hankeen tavoitteena oli, että vangit vapautuvat vankilasta mahdollisimman hyväkuntoisina ja heillä olisi paremmat valmiudet kiinnittyä yhteiskuntaan sekä irtautua rikollisesta elämästä. Mukana kehittämässä oli yli 100 henkilöä, jotka muodostuivat vangeista, vankilan henkilökunnasta, asiantuntijoista ja palvelua tuottavista yhteistyökumppaneista. Hankkeessa nousi esille palvelumuotoilun tärkein elementti eli asiakasymmärrys ja kokemus, jonka pohjalta suunnittelutyötä lähdettiin työstämään. Kehittäjäryhmän tärkein tehtävä oli tuoda asiakkaiden tarpeet, kokemukset ja ääni mukaan toiminnan ja tilojen suunnitteluun. (Lappalainen, 2018).

Rikosseuraamuslaitoksen strategia on muuttaa vankeusrangaistusjärjestelmää kokonaisuudessaan. Muutokset vaikuttavat kaikkiin toimijoihin asiakkaisiin sekä koko henkilöstöön. Toimintakulttuurin muutos on iso asia. Rikoksen sovittaminen ei ole vain vangin passiivista kopissa istumista, vaan ydin on vangin kuntouttaminen yhdyskuntakelpoiseksi. Tavoitteena on hakea palvelujatkumoa, joka ei ole erillinen maailmasta eristävä elämänvaihe. (Nieminen, 2019). Vangille saadaan luotua rangaistusajan puitteissa edellytykset ja mahdollisuudet kiinnittyä uudelleen yhteiskuntaan. Toimintakulttuuri, johtaminen ja palvelujen järjestäminen ovat elementtejä, jotka ovat olennaisesti vaikuttamassa siihen. Verkostotyön parantaminen on yksi tavoitteista, jonka avulla voidaan edesauttaa vangin polkua rikoksettomaan elämään. Uusi toimintamalli antaa paremman mahdollisuuden osallisuudesta sekä mahdollisuudesta olla itse vaikuttamassa omaan tulevaisuuteen. Tämä taas lisää mahdollisuutta rikollisuudesta irtautumiseen. (Rikosseuraamuslaitos, 2020-h). Kuntouttava toiminta perustuu ihmisarvoa kunnioittavaan vuorovaikutukseen, mikä on palvelumuotoilun ja asiakasymmärryksen ydintä. Palvelumuotoilun avulla pystytään parantamaan palvelun laatua. Palvelut ovat yksilöllisempää ja asiakaslähtöistä, joka tuo myös kustannustehokkuutta pitkällä aikavälillä. Erityisesti lyhytaikaisvangin kohdalla asiakasymmärrys palveluja suunniteltaessa korostuu. He ovat asiakasryhmä, jotka usein jäävät huomiotta, koska eivät ehdi kiinnittyä palveluihin. Heidän avuntarpeensa eivät tule kuulluksi ja nähdyksi tai niihin ei pystytä reagoimaan oikea-aikaisesti.

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TYÖELÄMÄN YHTEISTYÖ

Opinnäytetyö toteutettiin työelämän yhteistyössä SikSak-projektin kanssa, jonka tavoitteena oli kehittää yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien välistä yhteistyötä lyhytaikais- ja sakkovankien kanssa työskennellessä. Opinnäytetyö on toteutettu Diakonia-ammattikorkeakoulun YAMK-opintojen lopputyönä annettun aikataulun puitteissa.

5.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää lyhytaikaisvankien kasautuneita tuen ja palvelun tarpeita Opinnäytetyössä selvittämme lisäksi monialaisen yhteistyön toimivuutta sekä palvelujen haasteita ja mahdollisuuksia palveluja tarvitsevan asiakkaan kanssa työskennellessä. Tässä opinnäytetyössä pohdimme myös, miten lyhytaikaisvangeille suunnattuja palveluja tulisi kehittää tai uudistaa, jotta ne lisäisivät lyhytaikaisvankien elämänhallintataitoja sekä ehkäisisivät uusintarikollisuutta.

Tällä tutkimuksella haluamme nostaa esiin tietoa paljon palveluja tarvitsevien lyhytaikaisvankien tarpeista sekä palveluiden kehittamisestä. Lyhytaikaisvankeja on vankiloissa määrällisesti paljon ja heillä on usein terveys, päihde-, asumis-, ja muita sosiaalisia haasteita. Monet eivät tuo esille tuen tarvettaan ja palveluihin kiinnittyminen toistuvien tuomioiden vuoksi on haastavaa. Vankeuslakia (2006) valmisteltaessa on painopiste ollut pitkäaikaisvangeissa. Jotta lyhytaikaisvankeja voitaisiin entistä paremmin integroida yhteiskuntaan, tarvitaan uudenlaisia palveluja ja toiminnan uudelleen organisointia. (Järvinen, 2019, s. 2.) Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksella, kunnissa tai muiden tahojen keskuudessa, jotka työskentelevät kyseisen asiakasryhmän kanssa nyt ja tulevaisuudessa.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä SikSak-projektin kanssa, joka SikSak-projekti toteutettiin ajalla 14.10.2019-31.12.2020. Sen tavoitteena on ollut kehittää

Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien välistä yhteistyötä lyhytaikais- ja sakkovankien kanssa työskenneltäessä. Projektissa mukana ovat olleet vankilat, siviiliarviointi, arviointikeskus, yhdyskuntaseuraamustoimisto, aluekeskus sekä kunnat Helsinki, Espoo, Vantaa sekä Keusote. (Rikosseuraamuslaitos, 2020.) Keusote, eli Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymä, joka muodostaa kuudesta kunnasta. Nämä kunnat ovat Hyvinkää, Järvenpää, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen ja Tuusula.

SikSak-projektin tavoitteet projektisuunnitelman mukaisesti:

- Sakko- ja lyhytaikaisvangit saavat vaikuttavia palveluja vankila-aikana
- Verkostomaisella toimintamallilla/palvelukokonaisuudella varmistetaan, että asiakas kiinnittyy paremmin sekä Rikosseuraamuslaitoksen että verkostotahojen palveluihin, asiakkaan palvelupolku ja myös tuomioiden välivaihe on suunnitellumpi. Verkostotahojen yhteistyö toimii nivelvaiheissa ja vankeuden aikana.
- Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen yksiköiden prosessit tehostuvat ja selkeytyvät vankilaan tulovaiheessa, vankilassa olon aikana ja vapautumisvaiheessa.
- Sakko- ja lyhytaikaisvankien ulkopuolisten sijoittelujen, avolaitossijoittelujen ja valvottujen koevapauksien määrät lisääntyvät, samoin vapautumissuunnitelmien ja verkostotahojen kanssa tehdyt suunnitelmien määrät lisääntyvät.

(Järvinen, 2019, s. 3.)

Tarkastelemme tutkimuksessamme lyhytaikaisvankien parissa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä lyhytaikaisvankien tarpeista ja monialaisesta yhteistyöstä. SikSak-projekti halusi tietoa projektin aikaisesta yhteistyön toimivuudesta, johon osallistuimme keräämällä aineistoa haastatteleamalla ammattilaisia. Haastatteluista saadun aineiston pohjalta muodostui opinnäytetyömme aihe.

5.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kuntien ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden näkökulmia lyhytaikaisvankien kasautuneista tuen tarpeista ja monialaisesta yhteistyöstä sekä siitä, miten lyhytaikaisvangeille suunnattuja palveluja tulisi kehittää. Tutkimuskysymykset tarkentuivat opinnäytetyöprosessin edetessä ja muotoituivat lopulliseen muotoonsa aineiston analyysin jälkeen. Lopulta valitsimme opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiksi kolme keskeisintä kysymystä, joihin tämän opinnäytetyön on tarkoitus vastata.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisia näkemyksiä ammattilaisilla on lyhytaikaisvankien tarpeista?
2. Miten monialainen yhteistyö toimii lyhytaikaisvankien kanssa työskennellessä?
3. Miten lyhytaikaisvangeille suunnattuja palveluja tulisi kehittää?

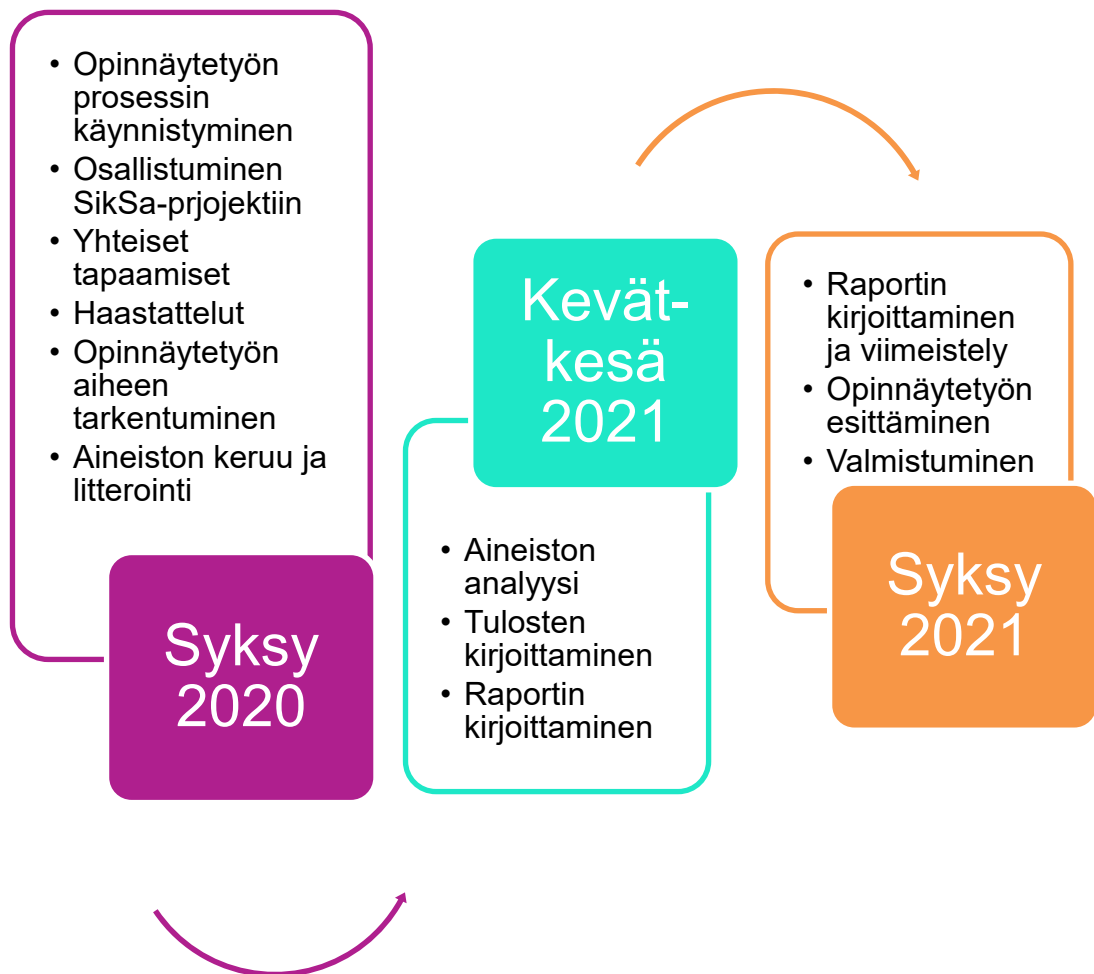
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Rikosseuraamuslaitoksen SikSak-projekti pilotoi syksyllä 2020 uutta nopean reagoinnin mallia, johon halukkaat opiskelijat saivat osallistua keräämällä aineistoa haastattelemalla kuntien ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä. Aineistoa saatiin monipuolisesti lyhytaikaisvankien tarpeista sekä monialaisen yhteistyön toimivuudesta ja palveluiden kehittämisestä. Opinnäytetyömme aihe tarkentui vasta haastatteluiden jälkeen. Seuraavissa alaluvuissa kuvaamme opinnäytetyön prosessia, aineiston hankintaa sekä analyysiä.

6.1 Opinnäytetyön aikataulut

Opinnäytetyön prosessi (Kuvio 1) käynnistyi syksyllä 2020. Yleisistä käytännöistä poiketen osallistuimme ensin aineiston hankintaan, joka hankittiin SikSak-projektille. Vasta tämän jälkeen aloimme tarkemmin pohtia opinnäytetyömme aihetta,

joka nousi aineistosta. Tämän jälkeen ryhdyimme etsimään aiempia tutkimuksia ja perehdyimme aiheen teemoihin ja sisältöihin.

Kuvio 2. Opinnäytetyön prosessi

Kuviossa 2 olemme havainnollistaneet opinnäytetyömme prosessin kulkua. Prosessin aikana yhteisiä tapaamisia on ollut niin SikSak-projektin työntekijöiden kanssa, kuin opiskelijoiden ja ohjaavien opettajienkin kesken. Haastattelut toteutettiin marraskuussa 2020 ja aineisto analysointi aloitettiin samana vuonna. Litteroidusta aineistosta tehtiin yhteenveto, joka luovutettiin Rikosseuraamuslaitokselle SikSak-projektin käyttöön. Sitä hyödynnettiin osana SikSak-projektin loppuhanketta. Jatkoimme aineiston analysointia omista tutkimuskysymyksistämme käsin kevään ja kesän 2021 aikana. Raportin pääasiallinen kirjoittaminen alkoi kesällä ja jatkui syksyille 2021. Raportin viimeistelyvaihe ja loppuseminaarit

sijoittuivat syksylle 2021. Tulokset julkaistiin 16.11.2021 Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuseminaarissa.

6.2 Aineiston hankinta

SikSak-projekti on pilotoinut syksyllä 2020 uutta nopean reagoinnin mallia. Opinnäytetyönsä SikSak-projektin yhteydessä tekevät opiskelijat keräsivät aineistoa haastattelemalla kuntien ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä marraskuussa 2020. Jokainen Siksak -projektista opinnäytetyönsä tekevä osallistui haastatteluiden tekoon sekä haastattelujen litterointiin. Haastatteluja oli kuusi ja niissä yhteensä 14 haastateltavaa. Litteroitua tekstiä kertyi lopulta 85 sivua rivinvälillä 1,5. Yhteensä äänitteitä haastatteluista kertyi hieman yli 5 tuntia. Haastattelut tehtiin Diakonia-ammattikorkeakoulun Collaborate-ohjelmaa hyödyntäen etänä. Haastattelut toteutettiin etänä maailmanlaajuisen COVID-19 pandemian vuoksi. Lisäksi haastatteluissa käytettiin varanauhoitusta perinteistä nauhuria hyödyntäen. Tähän valintaan päädyttiin mahdollisten yhteysongelmien tai internetin epävarmuuden vuoksi.

Opinnäytetyössä käyttämämme aineiston hankintamenetelmät pohjautuvat laadulliseen tutkimukseen. Laadullinen tutkimus perustuu ihmisten subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkasteluun, jossa tarkastellaan teorian, empirian ja käytännön yhteyttä. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruu on vuorovaikutusta osallistujien kanssa. Aineistonkeruuta voidaan pitää päämäärähakuisena toimintana, sillä tutkimuksen tavoitteet ohjaavat tutkijaa hankkimaan tietynlaista aineistoa ja päämäärät vaikuttavat myös siihen, miten tutkija tulkitsee ja ymmärtää sen, mitä tutkimukseen osallistuvat tuottavat. On myös huomioitava, että tutkijan tulee olla nöyrä, sillä hän ei ymmärrä tutkimukseen osallistuen ihmisten sosiaalista todellisuutta. Aineiston hankintamenetelmän valinnan ei tulisi olla itseisarvo, vaan pikemmin tarkoituksenmukaisuuskysymys. Menetelmillä on omat erityispiirteensä, niin vahvuudet kuin rajoituksetkin. (Puusa & Juuti 2020.) Tässä tutkimuksessa käytämme aineistonkeruumenetelmänä fokusryhmähaastattelua.

Fokusryhmähaastattelu kuuluu laadullisen tutkimuksen menetelmiin. Se vastaa kysymyksiin miksi, kuinka, mitä ja miten. Fokusryhmähaastattelua voidaan

käyttää joko itsenäisenä tutkimusmenetelmänä tai sitä voidaan yhdistää joidenkin toisten menetelmien rinnalla. Fokusryhmähaastattelun jälkeen ja sen pohjalta voidaan tehdä tarkempia yksilöhaastatteluja, joissa asiaa lähestytään vähän eri näkökulmasta. Useat tutkijat ovat käyttäneet menetelmää monissa eri sosiaali- ja terveysalan tutkimuksissa tutkimusmenetelmänä. Sitä käytetään paljon, kun pyritään kehittämään palveluita. Sen avulla saadaan tietoa asiakkaan näkökulmasta mm. asiakkaan kokemuksen ymmärtäminen. Sen avulla voidaan tutkia myös ammattilaisten näkemystä ja kokemusta asioihin. (Mäntyranta & Kaila 2008.)

Fokusryhmähaastattelu on haastattelijan tai useamman haastattelijan vetämä ryhmäkeskustelu. Haastatteluun osallistuu 4–10 haastateltavaa. Fokusryhmähaastatteluja pidetään yleensä useampi, joista tehdään yhteenveto. Fokusryhmähaastatteluun on ennalta suunniteltu runko. Runko on tehty taustakysymyksistä, minkä pohjalta haastattelussa edetään. Siihen on kutsuttu tietynlainen ryhmä asiantuntijoita vastaamaan kyseisestä aiheesta tai aiheista. Ryhmään valitaan tarkoituksen mukaisesti henkilöt, jotta saataisiin mahdollisimman monipuolinen näkökulma käsiteltävästä aiheesta. Fokusryhmähaastattelussa tavoitteena on, että ryhmä keskustelisi aiheesta. Haastattelun aikana keskustelu voi olla hyvinkin vapaamuotoista ja poiketa käsitelystä asiasta. Fokusryhmähaastattelussa saattaa nousta esille uusia asioita tai ilmiöitä, joita voisi jatkotutkia. (Mäntyranta & Kaila, 2008.)

Fokusryhmähaastattelun kysymykset suunniteltiin yhdessä SikSak-projektiin osallistuneiden opiskelijoiden, Rikosseuraamuslaitoksen SikSak-projektin sekä ohjaavien opettajien kanssa. Kysymyspatteristo oli laaja, jotta tietoa saataisi riittävästi jokaisen opinnäytetyöhön. Kysymykset lähetettiin haastateltaville etukäteen. Haastattelurunko on esitetty opinnäytetyön lopussa (LIITE 1).

Haastattelussa olisi hyvä olla henkilöitä, joilla on erilaisia näkökulmia käsiteltäviin teemoihin liittyen. Tällöin haastattelun sisältö olisi monipuolisempi ja keskustelu saattaisi olla vilkkaampaa. Myös eri ikäiset haastateltavat tuovat erilaisia näkökulmia asiaan. Haastattelijan olisi hyvä tietää jotain asioista, joita haastattelussa käsitellään. Haastattelijan tehtävänä on viedä haastattelua sujuvasti eteenpäin.

(Mäntyranta & Kaila, 2008). Haastattelun aikana haastattelijan on hyvä tehdä muistiinpanoja huomioista ja omista intuitioista. Haastattelun jälkeen nämä huomiot kirjataan ylös. (Cleary ym. 2014). Haastattelun aikana haastattelijan kannattaa laittaa ylös kuka puhuu milloinkin (Mäntyranta & Kaila, 2008). Opinnäytetyösämme käytimme fokusryhmähaastattelua haastatellussamme Rikosseuraamuslaitoksen ja kunnan sosiaalitoimen työntekijöitä. Haastattelu toteutettiin etäyhteyksin. Etäyhteys asetti haasteet haastattelun keskustelunomaisuudelle. Haastateltavat eivät ryhtyneet juuri keskustelemaan keskenään, vaan haastattelu eteni haastattelijajohtoisesti, paria haastattelua lukuun ottamatta. Haastattelutilanteesta jäi puuttumaan esimerkiksi kehonkieli ja muut sanattomat eleet, joista olisi voinut tehdä tulkintoja. Joissain haastattelussa haastateltava ja haastattelija kuitenkin tunsivat toisensa entuudestaan, joka saattoi vaikuttaa haastattelun kulkuun. Toisaalta haastattelun toteuttaminen etäyhteyksin mahdollisti haastateltaville osallistumisen joustavasti esimerkiksi omalta työpisteeltä, jolloin aikaa ei mennyt siirtymiseen paikasta toiseen. Yhdessä haastattelussa myös yksi haastateltava saapui haastatteluun vasta sen loppupuolella. Haastattelutilanteessa haastateltavat esittivät haastateltavalle kysymysten pääkohdat.

6.3 Analyysi

Tämän opinnäytetyön aineiston analysoidaan sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi sopii laadullisen aineiston käsittelyyn, sillä se mahdollistaa aineiston monipuolisen käsittelyn (Puusa & Juuti, 2020). Sisällönanalyysissä on tarkoituksena ryhmitellä aineiston sisältöä. Aineistoa ryhmitellään ja luokitellaan eri aihepiirien mukaisesti. Tavoitteena on löytää aineistosta sekä samanlaisuutta että erilaisuutta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018) Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien työntekijöille teetetyin haastattelun runko oli jaettu laajempiin teemoihin, jotka litterointien jälkeen jaettiin jokaiselle opiskelijalle analysoitavaksi. Haastattelurungon taustakysymykset muodostivat tutkimuksemme teemat, joita lähdimme analysoidaan syvemmin.

Aineiston analyysi yhdistyy laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankintaan. Tutkijan esiyymmärrys vaikuttaa aina aineiston hankintaan sekä sitä kautta

aineiston analyysiin. Tutkijan onkin tunnistettava itsessään ne tiedot ja uskomukset, jotka aiheesta on jo ennakkoon tiedossa. Aineiston analyysia tehdessä tutkijan tulee lukea aineistoa uudelleen ja pyrkiä sitä kautta muodostamaan erilaisia teemoja, kategorioita tai luokkia. Myös kirjallisuuden ja eri lähdeaineistojen keruu on tärkeää ja vaikuttaa siihen, minkälaisia kategorioita tutkija tutkimuksestaan löytää. Aineiston analyysin laatu kytkeytyy tutkijan kykyyn tulkita ja ymmärtää tutkimaansa ilmiötä. (Puusa & Juuti 2020.)

Tutkimuksemme analyysivaihe eteni aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Analyysi eteni niin, että perehdyimme tahoillamme litteroituun aineistoon ja etsimme tutkimustehtäväämme kuvaavia ilmaisuja. Aineistoista karsitaan pois epäolennainen ja aineisto pelkistetään, eli redusoidaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Käytimme apuna erivärisiä kyniä, joilla merkitsimme ilmaisut tulevaa ryhmittelyä varten. Nämä ilmaisut pelkistimme ja taulukoimme, kuten alla olevassa Taulukossa 1 on esitetty. Nimesimme ja järjestimme litteroidut haastattelut numerojärjestykseen, jotta pystyimme myöhemmin tarvittaessa palaamaan kyseisiin ilmauksiin.

TAULUKKO 1. Esimerkki pelkistämisestä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
Niin tosiaan aika moniongelmaisista ihmisiä he ovat	Moniongelmaisuus
Kyllähän he usein just on tällösiä paljon palveluja tarvitsevia	Paljon palveluita tarvitsevia
Mä ajattelen et jos täs ajatellaan yleisesti palveluja, niin ihan ehdottomasti matalan kynnyksen palveluja	Matalan kynnyksen palvelut
Parempi ja nopeampi pääsy olemassa oleviin palveluihin ja tilanteesta ”kopinotto”	Nopea pääsy palveluihin
Ehkä toiveena se, että kunta tulisi näissä enemmän vastaan.	Vastuun jakaminen

Mun mielestä nää tarvis semmosen yhen yhteishenkilön, yhen työntekijän joka jotenki koordinois sitä koko palvelu palettia.	Koordinointi
Joo ihan täysin samat kokemukset osastolta et osassa kunnissa ollu tosi nuivaa. Et toisaalta tässä on ollut selaista tiettyä sekavuutta	Yhteistyön haasteet
Mut täs on tosi isoi eroi ninku yhdys- henkilöiden ja kuntien kesken	Työntekijöiden erilaiset asenteet kunnan ja Risen välillä

Aineiston pelkistämisen jälkeen aineistoa ryhmitellään, eli klusteroidaan. Ryhmitelyn tarkoituksena on etsiä aineistosta sekä samankaltaisuuksia, että eroavaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.) Pelkistettyjen ilmaisujen ympärille aloimme muodostaa laajempia alaluokkia. Listasimme siis kunkin kysymyksen alle ilmaukset, jotka vastasivat kysymykseen. Esimerkki alaluokkien muodostamisesta alla olevassa Taulukossa 2. Näistä vastauksista etsimme sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia. Ilmausten perään merkitsimme mistä haastattelusta kyseinen ilmaus oli ja oliko vastaaja ollut kunnan vai Rikosseuraamuslaitoksen edustaja.

TAULUKKO 2. Esimerkki alaluokkien muodostamisesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Moniongelmaisuus	Useita tukimuotojen tarpeita
Paljon palveluita tarvitseva	
Matalan kynnyksen palvelut	Palveluiden kehittäminen
Nopea pääsy palveluihin	
Vastuun jakaminen	Yhteistyön epäselvyys
Koordinointi	
Yhteistyön haasteet	
Työntekijöiden erilaiset roolit ja asenteet kunnan ja Risen välillä	

Aineiston klusterointia seurasi aineiston käsitteellistäminen, eli abstrahointi. Aineiston käsitteellistämisenä on tarkoituksena muodostaa teoreettisia käsitteitä, jotka luovat tutkimukselle kehyksen. Koko prosessin ajan on huomioitava, että aineistossa säilyy yhteys alkuperäisdataan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.) Pääluokista muodostuvat opinnäytetyömme tulosten lähtökohdat, joita olemme peilanneet tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Pääluokat on esitetty alla olevassa Taulukossa 3.

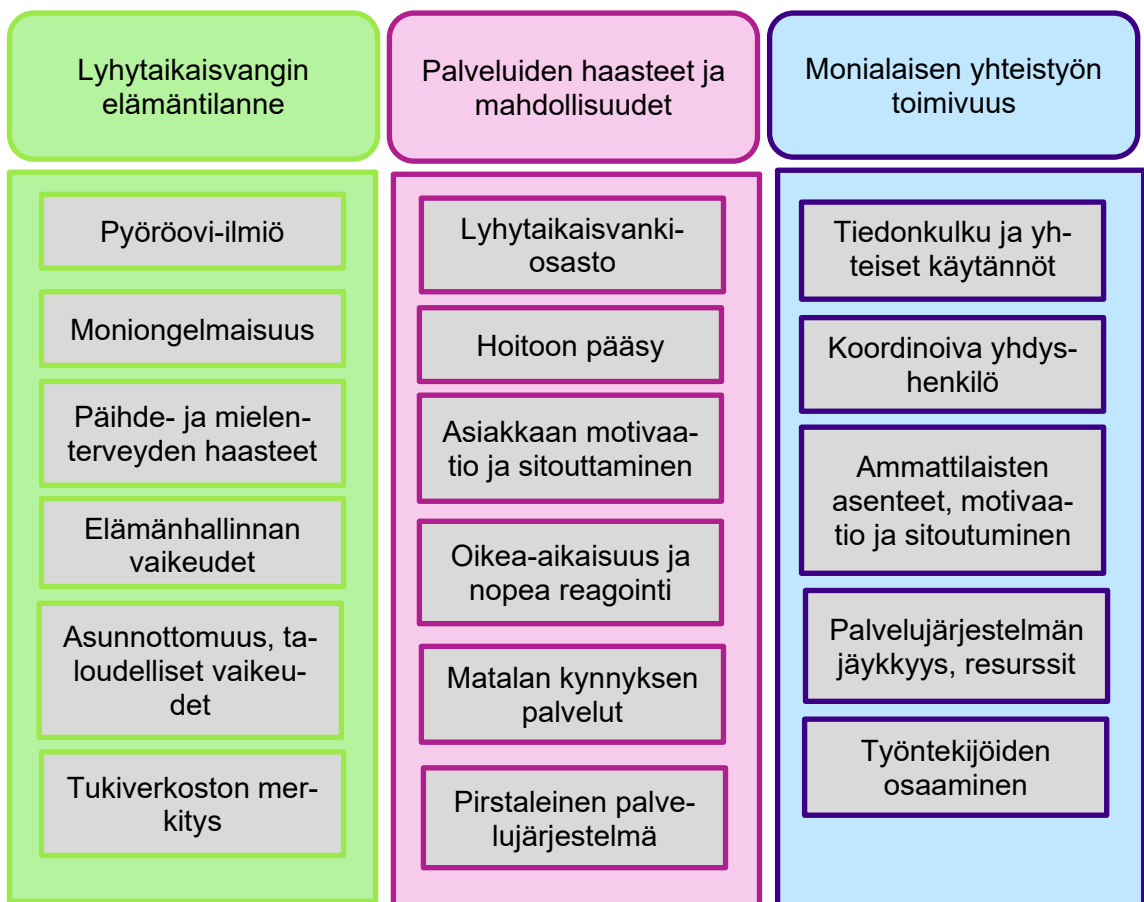
TAULUKKO 3. Esimerkki pääluokista

Alaluokka	Pääluokka
Useiden tukimuotojen tarpeita	Paljon palveluja tarvitseva asiakas
Palveluiden kehittäminen	Palveluiden haasteet ja mahdollisuudet
Yhteistyön epäselvyys	Monialaisen yhteistyön toimivuus

Aineisto pilkotaan osiin, jonka jälkeen tutkija pyrkii tekemään yhteenvetoja, eli synteesejä ja kokoamaan aineiston uudelleen. Lopuksi aineistosta tehdään johtopäätöksiä, jotka vastaavat esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Nämä johtopäätökset tuodaan esiin raportissa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.) Pääluokista muodostuivat opinnäytetyömme tulosten lähtökohdat, joita olemme peilanneet tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Seuraavassa luvussa esittelemme opinnäytetyömme tutkimustulokset. Haastattelulainaukset erottelemme kunnan ja Rikosseuraamuslaitoksen edustajiin. Kunnan edustajan lainauksen olemme merkinneet kunta j numero. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä on lyhenteellä Rise ja numero. Numerot tulevat haastateltavien määrästä. Numeroimme jokaisen haastateltavan numeroilla 1-14.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Opinnäytetyömme tulokset muodostuivat aineiston analyysin pohjalta. Tutkimuksemme tulokset voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan (Kuvio3). Keskeisinä tuloksina aineistoista nousi teemat liittyen lyhytaikaisvankien huono-osaisuuteen ja kasautuneisiin tuen tarpeisiin, monialaiseen yhteistyöhön sekä näkökulmia palveluiden kehittämiseen.

Kuvio 3. Tulosten pääluokat teemoittain

Nämä keskeiset tulokset on esitetty seuraavissa alaluvuissa käyttäen tukena haastattelujen suoria lainauksia. Lainauksia on tarvittaessa lyhennetty tai niistä on poistettu ylimääräisiä täytesanoja, joilla ei ole ollut merkitystä lainauksen sisältöön.

7.1 Lyhytaikaisvangin elämäntilanne

Haastatteluissa lyhytaikaisvankeja kuvailtiin pyöröovivankeina, jotka kulkevat vankilan ja siviilin väliä edestakaisin. Vastauksista kävi ilmi, että usein lyhytaikaisvangin vapauduttua, on jo uusi tuomio odottamassa. Myös vangin motivaation uskottiin olevan heikko, sillä epätietoisuus tulevista tuomioista ja niiden ajankohdista on monen lyhytaikaisvangin kohdalla jatkuvaa epävarmuutta. Tämän vuoksi myös vankien sitoutuminen jatkosuunnitelmiin nähtiin heikkona.

Nämä pyöröovivangit on just myös motivaation kannalta haastavia. Mun kokemuksen mukaan moni olisi myös halukas siihen, että haluaisi ikään kuin istua kaiken kerralla pois. Se asiakaskin ymmärtää sen, että esimerkiksi asunnon hankkiminen siihen muutamalle kuukaudelle on aika kaukainen tavoite, et jotenkin niin kun.. plus et tässä on ihan se pään selvittämispuoli, että tavallaan ne vierotusoireet ja niiden häviäminen ja se, että milloin ajatus alkaa taas kulkemaan. Todennäköisyydet sen tapahtumiselle kasvaa aina mitä pidempään ollaan vankilassa. (Rise 9)

Tulevat uudet käräjät/tuomiot ja ajankohtiin liittyvät epävarmuudet syövät asiakkaan motivaatiota ja sitoutumista jatkosuunnitelmiin. (Kunta 6)

Haastattelukysymyksissä koskien lyhytaikaisvankien tarpeita, haastateltavat kuvasivat vankien tarpeiden olevan hyvin moninaisia. Lyhytaikaisvankien kohdalla kasautuneet tuen tarpeet sekä monialaisen työskentelyn ja yhteistyön tarve korostuivat jokaisessa haastattelussa. Haastateltavat nostivat esiin erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat, perusterveydenhuollon, talous- ja elämänhallinnan haasteet sekä asunnottomuuden. Päihdeongelmat sekä asumiseen tai asunnottomuuteen liittyvät haasteet koettiin selvästi suurimpina haasteina vankien tarpeita kuvatessa. Mielenterveyteen liittyviä ongelmia aiheuttivat erilaiset käsittelemättömät traumaattiset kokemukset, joita monilla on jo pitkän ajan takaa. Toiseksi eniten haastateltavat kuvasivat vankien tarpeiden liittyvän talous- ja elämänhallinnan kysymyksiin, mielenterveysongelmiin sekä perusterveydenhuoltoon. Erityisesti taloudellisiin haasteisiin liittyen haastatteluissa nousi esiin vankien velkaantuneisuus. Velkaantuminen nähtiin kierteenä, sillä vankien toimintakyky nähtiin alentuneena, eikä monilla vangeilla työntekijöiden mukaan ollut taustalla juuri merkittävää työkokemusta.

Siellä on hyvin paljonkin erilaista taloudellista, päihde- ja asunnottomuusongelmaa, mutta just lyhyellä tuomiolla ei kerralla keretä ja kyetä sen kummemmin tarttumaan. (Rise 2)

Ihan fyysinen terveys... on kaiken maailman tulehtunutta haavaa ja puuttuu jäseniä ja sun muuta. Saattaa olla murtumia..luutumisia väärin.. tosi paljon ihan semmoista. (Rise 10)

Velkaantuneisuus on yks iso tema ja yleensäkin tällainen taloudenhallinta, etuuksien niin kuin säännöllinen hakeminen... mä puhuin äsken siitä niin kuin toimintakyvystä et se on kyllä niin kysymysmerkki. Monella kun ei ole sitä mainittavaa, vaikka työhistoriaa et on, on sitä päihteidenkäyttöä ja vankeustuomioita ollut ja ne on sitten vuorotellut. ja ei ole oikein sitten mihinkään palveluihin pääsyt kiinni. (Rise 13)

Elämönhallinnan haasteet liittyivät muun muassa terveydenhoitoon, talouden hoitamiseen ja etuuksien hakemiseen. Elämönhallinnan haasteet näkyivät muun muassa avun hakemisen vaikeutena ja väliinpuotoamisena. Tarpeiden nähtiin olevan usein niin kasautuneita, ettei aina tiedetä mistä lähteä asioita selvittämään tai mitä asiaa tulisi hoitaa ensin. Useissa haastatteluissa haastateltavat kuvasivat lyhytaikaisvankien tarpeiden olevan niin moninaisia, ettei niihin usein lyhyiden tuomioiden aikana kyetä tai ehditä puuttumaan.

Yleisesti et se päihdehuolto on se isoin tarve mitä näillä on. Siihen yhdistettynä mielenterveysongelmat ja tavallaanhan nämä ovat niitä väliinpuotoajia päihde ja mielenterveys kentällä, kun mielenterveysongelmaa ei hoideta ennen kuin päihdeongelma on hoidettu. Harvalla ehkä se ymmärrys on vielä siitä, et kumpi on ensin muna vain kana. Asunnottomuutta on paljon eli tavallaan tarpeessa vakiinnuttaa sitä asumista ja mahdollisesti siinä yhteydessä yhteydet omaan siviilisosiaalityöntekijään on näin. Usein sitten kunnan puolelta on arviot tekemättä, jos näitä on tavattu kerran tai kaks, koska yhteydenpito on aika haastavaa. Niin sitten jos mietitään konkretian kautta, niin ihan tuki ja talouden hoitaminen. Sieltä puuttuu henkkarit ja tuet on katki. Ja sitten jos mietitään niin näähän on niin kun ihan keskusteluavun tarpeessa monet. (Rise 9)

Haastateltavat kertoivat vankien tukiverkoston olevan monesti suppea. Rikollinen elämäntyylä on saattanut jatkua useammassa sukupolvessa, jolloin perhesuhteista ei juurikaan ole tukea. Usein myös kaikki lähipiiri ovat rikollisen elämäntyylin piirissä. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä kertoi, että vankiloissa tehdään

lapsi- ja perhetyötä, mutta lyhytaikaisvankien kohdalla työskentely ei yleensä käynnisty, sillä ihmissuhteet voivat olla katki tai yhteyttä esimerkiksi omiin lapsiin ei ole.

Vankilassa niin tehdään paljon lapsi- ja perhetyötä mutta sitten monien lyhytaikaisvankien kohdalla se ei ole millään lailla ajankoh- taista. Siinä on niin suuria elämänhallinnan ongelmia ja ei olla ta- vattu vaikka omia lapsia moneen vuoteen niin ne ei kyllä ole sem- moisia asioita jotka olisi sitten akuutteja puuttua. (Rise 13)

Tukiverkostolla nähtiin haastatteluissa olevan merkitystä vangin rikollisuudesta irtaantumiselle. Haastateltavat nostivat esiin tukiverkoston puutteellisuuden tai jos tukiverkostoa oli, sitä ei nähty välttämättä päihteettömyyttä tai desistanssia tukevana. Haastatteluissa yksi kunnan työntekijä kuvasi monien vankien elävän ”kriisistä kriisiin” -elämäntapaa, jossa ovat jatkuvasti tekemisissä virkavallan kanssa.

..Rikolliseen elämäntapaan liittyviä jatkuvaa poliisin kanssa tekemi- sissä olemista ja ”kriisistä kriisiin” -elämäntapaa. (Kunta 6)

Haastateltavat toivat esille, että lyhytaikaisvangeille tyypillistä oli rikollisen toimin- nan jatkaminen heti vapauteen päästyään. Vankien lähipiiri koostui usein pelkäs- tään rikollista elämäntapaa elävistä ihmisistä. Monesti heidät haettiin jo vankilan portilta takaisin entiseen elämään, josta uskottiin olevan haasteellista irtautua ri- koksista vapaudessa.

7.2 Lyhytaikaisvangille suunnattujen palveluiden haasteet ja mahdollisuu- det

Jo vankeusaikana Rikosseuraamuslaitos pyrkii yhdessä muiden toimijoiden kanssa järjestämään lyhytaikaisvangille hänen tarvitsemansa palvelut ja suunnit- telemaan kuntoutuspolkua vapautumisen jälkeiselle ajalle. Haastatteluissa esiin tuotiin Helsingin vankilan Lyva-osasto, joka on tarkoitettu nimenomaan lyhytai- kaisvangeille. Lyva-osastolla pyritään vastaamaan lyhytaikaisvankien

moninaisesti tuen tarpeisiin monialaisella yhteistyöllä. Osastolla vangit saavat tehdä itsenäisesti tehtäviä, jotka auttavat vapauden suunnittelussa.

Helsingin vankilalla on siis erinomainen se lyhytaikaisvankien Lyva-osasto. No nyt koronan takia en tiedä miten on tällä hetkellä mutta siellä on pyörinyt sellainen non-stop Lyva-kurssi. Se on ollut kyllä tosi hyvä, kun siinä pystytään lyhyenkin tuomion aikana aika paljon käymään läpi niitä vangin asioita ja se on nimenomaan semmoinen monialainen. (Rise 4)

Haastatteluissa korostui lyhytaikaisvankien huonokuntoisuus ja vankilan työntekijät nostivatkin esille, että monesti ensimmäiset päivät vankilassa menevät vangin kärsiessä vieroitusoireista. Haastatteluissa nousi esiin, että monilla lyhytaikaisvangeilla olisi tarve päästä päihdekuntoutukseen. Päihde- ja mielenterveyspalveluihin toivottiin nopeampaa pääsyä. Vankeusaikana vangin mahdollisuudet päästä vankilan ulkopuoliseen päihdekuntoutukseen, eli niin kutsuttuun R-kuntoutukseen, kuitenkin vaihtelevat Rikosseuraamuslaitoksen haastateltavien mukaan kunnittain. Tähän vaikuttavat olennaisesti niin kuntien kuin Rikosseuraamuslaitoksenkin taloustilanteet. Vangille voidaan järjestää päihdekuntoutuspaikka myös vapautumisen jälkeiselle ajalle, mutta vankeusajan todettiin monesti lyhytaikaisvankien kohdalla olevan liian lyhyt varsinaisten kuntoutuspolkujen järjestämiseksi. Kuntoutuksen järjestäminen jää kuntien vastuulle vangin vapauduttua. Vangin vapauduttua jää kuitenkin usein vangin itsensä vastuulle, meneekö hän esimerkiksi sovituille ajoille kunnan sosiaalitoimeen.

Jo vankeuden aikana voidaan räätälöidä omaan kuntaan tarvittavat jatko palvelut ja palvelusuunnitelmat, jotta se olisi mahdollisimman saumatonta, eikä tyhjän päälle jäämistä tapahtuisi. Käytännössä kuitenkin meillä ei ole ollut aina tiedossa asiakkaiden vankeustuomioita, ellei vankilasta ole meihin oltu yhteydessä ajoissa. Yleisimmin vapautuva vanki on saapunut aikuissosiaalityön päivystykseen vapautuessaan asunnottomana ja rahattomana, ja siitä on sitten alkanut työskentely. (Kunta 6)

Vangin oman motivaation merkitystä kuntoutuksen ja palveluiden järjestämisessä korostettiin. Toisaalta myös asiakkaan sitouttaminen ja motivoiva työote nähtiin tärkeänä lähtökohtana lyhytaikaisvankien kanssa työskennellessä.

En ole oikein koskaan kuullut, et puhuttaisiin asiakkaan itsensä sitoutumisesta työskentelyyn, että vaikka olisi kaikki maailman asiantuntijat saman pöydän äärellä mutta jos se ihminen itse ei ole siinä eikä osallistu eikä halua tehtävän mitään niin mitään ei voi tehdä. Eli se on kahden ihmisen sitoutumista tavallaan ja pääosassa on aina se asiakas itse. Ketään ei voi pelastaa, kenellekään ei voi tehdä valmista polkua mitä kulkea, jos se ihminen ei ole motivoitunut ja sitoutunut kulkemaan sitä polkua pitkin. (Kunta 5)

Vankien sitoutumiskyky nähtiin yleisesti ottaen melko heikkona, erityisesti kunnan palveluissa. Vankilassa vangin todettiin olevan usein selvinpäin, jolloin sitoutuminenkin on helpompaa. Siviilissä asiakkaiden tavoittaminen koettiin haasteeksi. Vastauksissa korostui Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden näkemykset siitä, että ymmärrystä vaativan asiakasryhmän kanssa toimimisesta tarvitaan lisää.

Jos vanki on niin kuin itse valmis avoimuuteen niin kyllähän se hyvän tällöisen hedelmällisen alustan luo tälle jatkotyöskentelylle (Rise 13)

No kyllä mä väittäisin, että pitäisi ehkä kiinnittää enemmän huomioita heidän erityistarpeisiinsa ja tavattaisi säännöllisesti täällä aikuissosiaalitoimiston puolella. Yritettäisi sitouttaa ja motivoida yhteiseen työskentelyyn. (Kunta 5)

Usein heidän pitkäjänteinen sitoutumisensa työskentelyyn on huonoa ja palvelu pitäisi olla tarjolla sillä hetkellä, kun he ovat siihen valmiita "nyt ja heti". Samoin myös työntekijän tulisi olla sitoutunut asiakkaaseen ja soitella tarvittaessa myös perään ja kysellä kuulumisia vaikkei asiakas ole kyennyt sitoutumaan sovittuun. (Kunta 6)

Nopea sekä oikea-aikainen reagointi nähtiin merkityksellisenä lyhytaikaisvankien kohdalla. Haastateltavien mukaan erityisesti lyhytaikaisvankien kohdalla tarvitaan nopeaa yhteydenottoa palveluiden käynnistämiseksi. Vankeusaika lyhytaikaisvankien kohdalla on usein lyhyt, jonka vuoksi nopeaa reagointia tarvitaan. Vankilan todettiin olevan monesti sellainen paikka, jossa on mahdollisuus pysähtyä ja päihdeettömyydenkin on pakollista. Siviilissä taas päihdeettömyyttä uskottiin olevan huomattavasti vaikeampi ylläpitää, sillä monet lyhytaikaisvangit kärsivät päihdeongelmista. Tästä syystä vankeusaika nähtiin oikea-aikaisena hetkenä reagoida ja kartoittaa tarvittavat palvelut vankeuden jälkeiselle ajalle. Toisaalta

haastateltavat kertoivat nopean reagoinnin olevan haasteellista tai jopa mahdotonta, sillä vangin kunto vankilaan saapuessa on niin huono. Useat kärsivät pitkään vankeuden alkaessa esimerkiksi kovista vieroitusoireista ja hoitamattomista fyysisistä ongelmista, kuten erilaisista hoitamattomista murtumista ja haavoista. Tästä syystä myös asioiden hoitaminen tai palveluiden käynnistäminen vaikeutuu.

Kolmen vuorokauden sisällä tapaaminen on osoittautunut todella haastavaksi sakkovankien huonon kunnon takia. Täällä on hyvin pahasti päihtyneitä vankeja, vieroitusoireisia vankeja.. Tällaisia siis akuutteja esimerkiksi niin kuin psykooseja on ollut ja somaattisten sairauksienkin hoitamatta jättämiä. Tavallaan niin kuin se lähtökohta on niin huono et ei vaan kerta kaikkiaan voi olettaa, että he heti saman tien, kun heidät on tänne vankilaan poliisin toimesta toimitettu, niin olisi millään lailla asiointikuntoisia. Et kyllä mä olen todennut, että semmoinen niin kuin reilu viikon jälkeen he alkaa sillä lailla kiinnostuu asioistaan ja monet ei edes muista mitä ne on parin ekan päivän aikana täällä vankilassa edes tehnyt. (Rise 13)

Haastatteluissa yksi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä pohti lyhytaikaisten tuomioiden ketjuttamista, jossa lyhytaikaisvangin lyhyitä tuomioita voitaisi niputtaa yhteen, vangin niin halutessaan. Vangilla nähtiin olevan tällöin käytössään enemmän työvälineitä vapautumiseen, kun vieroitusoireet ovat vankilassa helpottaneet ja tulevaisuutta pystyy paremmin suunnittelemaan.

..Mun mielestä olisi ehdottoman tärkeä tällöinen tuomiotakuu - tyyppinen projekti. Eli siinä vaiheessa, kun lyhytaikais- tai sakkovanki tulee vankilaan, niin tärkeää olisi, että vireillä olevat kärjäasiat selvitetäisiin. niissä monesti on silleen, että kaveri vapautuu tänään ja huomenna pamahtaa kärjäoikeudesta jo toinen tuomio.. ensinnäkin se on tämän ihmisen kierrättämistä vankilassa monta kertaa vuodessa, kun se olisi kaikki vältettävissä. Ja sitten myös se, että se menee niin monen ihmisen kautta kunnes on taas suorittamassa sitä lyhyttä tuomiota tai sakkotuomiota.. se olisi mun mielestä ihan ehdoton, et siinä vaiheessa kun kaveri kirjataan vankilaan, olisi joku järjestelmä jo valmiina joka seuloi sen, että mitä kaikkea on vireillä.. että se olisi vähän pidempään siellä vankilassa ja ehtisi selvittää sitä päätään ja niistä vieroitusoireista pääsemään ja vähän selkiytyisi siitä et kukas hän niin kuin onkaan ja mikäs tämä juttu niin kuin onkaan ja mitäs tässä seuraavaksi. (Rise 11)

Kaikissa haastatteluissa korostui tuen tarve vapautumisen jälkeiselle ajalle. Esimerkiksi asunnottomuuden koettiin vaikuttavan merkittävästi kykyyn sitoutua palveluihin. Yksi haastateltavista nosti keskusteluun matalankynnyksen päivätoimintapaikat. Matalankynnyksen päivätoiminnan paikoissa asiakkailta on mahdollisuus hoitaa hygieniaa, ruokailla sekä saada palveluohjausta. Myös jalkautuvan palveluohjauksen merkitystä korostettiin. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä pohti, että ohjausta ja tukea tulisi viedä asiakkaan luokse jalkautuvan palveluohjauksen keinoin ja avun tulisi olla ymmärrettävää. Kynnys monilla asiakkailta asioida esimerkiksi Kelassa tai sosiaalitoimessa on usein suuri.

Asunnottomille vangeille jonkinlainen "half way house" -palvelu, jotta vapautuminen ei tapahtuisi tyhjän päälle, josta taas repsahdus rikolliseen ja epäterveelliseen elämäntapaan tapahtuu helpommin. Tuen olisi hyvä olla tiivis niin kauan kun tarpeen ja sitten keventää. (Kunta 6)

Se työ pitäisi viedä asiakkaan luokse. Et he ovat aivan tavoittamattomissa ja aika huonosti ilmeisesti menee varatuille ajoille siviilissä... Sitten he tarvitsisi sellaista ymmärrettävämpää palvelua. (Rise 9)

Haastatteluissa esille nousi myös palvelujärjestelmän pirstaleisuus, jossa palveluiden löytäminen asiakkaan näkökulmasta nähtiin vaikeana ja työläänä esimerkiksi pitkien jonojen vuoksi.

Varsinkin tämän asiakasryhmän kohdalla näkyy se, että meidän palvelujärjestelmä on aika pirstaleinen ja vaatii avun hakijalta aika paljon. Vaikka asiakkaat haluaa edistää omia asioitaan, niin se voi olla niin työlästä, et vähän loppuu se jaksaminen kesken siinä. (Rise 4)

Haastatteluissa keskusteltiin palvelujärjestelmän jäykkyydestä ja sen pirstaleisuudesta. Useat haastateltavat totesivat, että vaikka asiakkaalla olisi halu edistää omia asioitaan, voi asioiden hoitaminen olla liian vaikeaa tai työlästä. Haastatteluissa keskusteluun nousi myös yhdyshenkilön merkitys asiakkaan näkökulmasta. Haastatteluissa pohdittiin, että vangilla olisi hyvä olla oma yhdyshenkilö, joka voisi olla vastassa tämän vapauduttua auttaen ja tukien palveluiden viidakossa. Yksi haastateltava totesi, että ensimmäiset tunnit ovat hyvin merkittävässä roolissa vangin vapauduttua ja määrittävät pitkälti asiakkaan tulevaisuuden ja sen, jatkuuko rikoskierre vai ei. Haastatteluissa jaettiin tietoa kolmannen sektorin

toimijoista, jotka toimivat rikoksen tehneiden parissa ja myös kolmannen sektorin toimijoiden roolia erityisesti vangin vapautumiseen liittyvässä ajankohdassa korostettiin.

7.3 Monialaisen yhteistyön toimivuus lyhytaikaisvangin kanssa työskennellessä

Monialainen yhteistyö kuvattiin haastatteluissa tärkeäksi, kun työskennellään lyhytaikaisvankien parissa. Haastatteluissa kuvattiin asiakkaiden tarvitsevan monesti verkostomaista työskentelyotetta. Työntekijät kuvasivat, että mahdollisimman varhaisessa vaiheessa asiakkuusprosessia olisi tärkeä liittää tarvittavat palvelut osaksi verkostoa. Erityisesti korostettiin päihde- ja asumispalveluja. Myös vankiterveydenhuollon tärkeydestä keskusteltiin, mutta haastatteluissa todettiin, ettei vankiterveydenhuollon kanssa ollut juuri tehty yhteistyötä.

Monialaisen yhteistyön toimivuuteen liittyy sekä haasteita että mahdollisuuksia. Tiedonkulku koettiin haastavaksi sekä kunnan että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden näkökulmasta. Erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät kertoivat, että kunnan työntekijöillä ei aina ollut tietoa siitä, miksi esimerkiksi vankilasta otettiin yhteyttä. Tiedonkulkua hankaloittaa organisaation ja eri toimijoiden asiakastietojärjestelmät. Rikosseuraamuslaitoksella on oma tietojärjestelmä, johon he tekevät omat suunnitelmat asiakkaan kohdalla. Kunnilla on sosiaali- sekä terveydenhuollon puolella omat järjestelmät, joihin he kirjaavat omat suunnitelmansa. Kenelläkään toimijoista ei ole pääsyä toistensa asiakastietojärjestelmään näkemään kirjauksia, jotka helpottaisivat yhteistyötä sekä vähentäisivät päällekkäistä työtä.

Yhteistyö on toiminut hyvin vaihtelevasti, et siellä on ollut tosi nuivaa suhtautumista ja tosi hyvää suhtautumista, et kun me ei päästä näkemään Kelan tai sossun tietoja mistään, niin se että tällöistä verkostotyötä tarvitaan. (Rise 9)

Yhteistyötä vaikeuttaa se, ettei tiedetä tai tunneta toisten tahojen osaamista ja toimintatapoja. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos joutuu toimimaan usean eri

kunnan kanssa yhteistyössä, jossa korostuu kuntien ja kuntayhtymien erilaiset tavat toimia. Yksi haastateltavista kuvasi tilannetta siten, että suurissa kaupungeissa jo kaupungin sisällä eri alueilla on erilaiset toimintatavat. Haastateltavat kertoivat myös, että ajoittain tiedotteet ja ohjeet ovat olleet epäselviä. Sekä Rikosseuraamuslaitoksen ja kunnan työntekijät toivat esille, että myös oman organisaation sisällä tiedonkulku on ajoittain haastavaa. Lisäksi toisten toimijoiden työstä ja sen sisällöistä ei tiedetä tarpeeksi. Etenkin Rikosseuraamuslaitoksen työ nähdään erityisenä ja Rikosseuraamuslaitosta kuvailtiin organisaationa, joka on kaukana muista.

Tässä nyt tullaan taas tähän kuntayhtymähankaluuteen, kun on kuusi erilaista kuntaa niin se ei aina se tiedonkulkukaan kohtaa (Kunta 7)

Joo ja just se että jos asiakkaan kotikunta on tämä niin tee näin. Tietysti nyt hankaloittaa se, että joka kunnalla on omat kuviot. (Kunta 3)

Mut et ainahan se vois olla sujuvampaa se yhteistyö eri toimijoiden välillä. Ja Rise kun on tämmöinen oma organisaationsa kaukana muista yhteiskunnan palveluista.. se ymmärrys Rise asiakkaista ja siitä mitä me tehdään on joidenkin ihmisten kohdalla aika heikohkoa, että varmaan sen kehittäminen olisi hirveen tärkeätä. Jotenkin se, et mitä sä teet ja mitä mä teen ja mihin mulla on oikeudet ja mihin sulla on oikeudet ja sen tyyppinen.. jotta se saataisiin hiottua optimaaliseksi se yhteistyö. (Rise 9)

Toisaalta osa haastateltavista kertoi, että yhteistyö kunnan ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä oli lisääntynyt ja sujunut hyvin erityisesti SikSak-projektin myötä. Osa haastateltavista kertoi, ettei heillä ollut juurikaan aiemmin tietoa vankilasta vapautuvista lyhytaikaisvangeista. SikSak-projektin myötä yhteydenotot kuntaan ovat lisääntyneet, jolloin kunnan sosiaalityö pystyy reagoimaan asiakkaaseen. Usein lyhytaikaisvangilla onkin jo aiempi asiakkuus kunnan sosiaalityöhön.

Keskusteltaessa monialaisesta yhteistyöstä keskusteluun keskiöön nousi useissa haastatteluissa toive koordinoivasta yhteyshenkilöstä, joka olisi tietoinen asiakkaan palveluista ja suunnitelmista. Työntekijät kertoivat, etteivät työntekijät olleet aina tietoisia esimerkiksi, siitä miten asiakkaan prosessi etenee missäkin palvelussa. Koordinoivan yhteyshenkilön nähtiin haastateltavien mielestä nopeuttavan ja selkeyttävän asiakasprosessia ja palveluiden saantia sekä kunnan

että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden osalta. Haastateltavat kokivat yhden koordinoivan yhteyshenkilön tärkeäksi myös siksi, että heidän mielestään sitä ei pysty tekemään oman työn lomassa.

Se on auttanut, että on ollut konkreettisesti joku ihminen, jonka kautta sitä omatyöntekijää lähdetään etsimään. Se on nopeuttanut paljon ja toisaalta myös sellaista helppoutta siihen yhteistyön järjestämiseen sinne muurin toiselle puolelle. (Rise 9)

Vastuutyöntekijän nimeäminen, joka johtaa /hallinnoi kokonaisprosessia ja sen etenemistä, ja on hyvin tavoitettavissa asiakkaalle/yhteistyökumppaneille tarpeen mukaan. (Kunta 6)

Haastateltavat kuvailivat ammattilaisten asenteiden ja suhtautumisen asiakasryhmää kohtaan olevan vaihteleva. Tällaisia näkemyksiä oli sekä Rikosseuraamuslaitoksen että kunnan puolella. Myös osaamisen ja kokemuksen puutteen uskottiin vaikuttavan työntekijöiden asenteisiin. Haastatteluissa ilmeni, ettei kunnan työntekijöillä ole välttämättä kokemusta vankien kanssa työskentelystä.

Työntekijän omat asenteet saattaa vaikuttaa.. et niin kuin on, noh niin kuin usein ajatellaan no nyt se on siellä valtion hotellissa hetken aikaa, että hyvä ettei tarvitse nyt sitten mitään niin kuin päästä vaivata työntekijän näkökulmasta tai sitten et jos ei ole tottunut työskentelemään vankien kanssa tai niin kuin aika monella puuttuu se näkemys tai ajatus. (Kunta 14)

Et kyllä tämä kohderyhmä koetaan tosi haastavaksi koska useesti ihmisellä on monen elämän osa-alueella ongelmia ja haasteita, ni se vaatii paljon niinku työntekijältä et pystyy kohtaamaan niitä ongelmia ja olis sitä tahtotilaa ja motivaatiota järjestämään niitä mahdollisia palveluita mitä se ihminen tarvii. (Kunta 5)

Meillä ainakin kun on noita huoli-ilmoituksia tehty niin sieltä sosiaali-toimistossa on oltu aika huuli pyöreänä siitä, että miksi me näitä tehdään. (Rise 11)

Aineiston perusteella työntekijät kuvailivat usein ajan ja resurssien riittämättömyyttä. Työntekijöissä kuvattiin ajoittaista vaihtuvuutta ja työvälineissä puutteita. Konkreettisenä toiveena Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä mainitsi kannettavat tietokoneet, jotta työskentely etäaikana olisi mahdollista. Vaativan asiakasryhmän kanssa työskentelyn nähtiin myös vaativan työntekijältä paljon, jolloin työntekijän oman motivaation uskottiin vaikuttavan asiakkaan prosessiin ja

palveluiden järjestämiseen. Isot asiakasmäärät ja käytettävissä oleva aika loivat usein haasteita asiakkaiden asioihin perehtymiselle.

No taas se on suurin haaste, et meillä on ihan mahdottomat asiakasmäärät, täällä ainakin täällä kyseisessä paikassa, todella pieni tiimi, et se on tosi haasteellista. Tavallaan on aika harva, kenen asioihin ehditään oikeasti syventymään ja perehtymään. (Kunta5)

Tämän asiakasryhmän kanssa työskentely on haasteellista, koska he usein jättivät tulematta sovituille ajoille. Haastatteluista kävi ilmi, että asiakasmäärät kokonaisuudessaan kuntien sosiaalityössä ovat suuria ja tälle asiakasryhmälle ei ole varattuna omaa tiimiä, joka hoitaisi vain heidän asioitansa. Tällöin suuren asiakasmäärän kanssa voi tuntua helpommalta jättää tällainen varatulle ajalle saapumatta jäänyt asiakas huomioimatta ja ajatella, ettei asiakas halua sitoutua hänelle tarjottuun tukeen. Kyse asiakkaan näkökulmasta saattaa olla aivan toinen. Asiakas voi olla kykenemätön tulemaan varatulle ajalle.

Haastatteluissa nostettiin esiin myös yhteistyötä tukevia elementtejä, jotka auttavat myös asiakasta saamaan tarvitsemansa palvelut helpommin. Yksi haastattelusta toi esille hyvin suunnitellun ja toimivan Kalasataman hyvinvointikeskuksen, jossa asiakkaan asioita on helpompi viedä eteenpäin. Saman katon alla on sosiaali- ja terveystyöpalvelut sekä mielenterveys- ja päihdepalvelut. Asiakas saa samasta paikasta niin sanotusti yhdeltä luukulta useamman palvelun. Ammattilaisten yhteistyö on helpompaa ja ketterämpää, kun ollaan fyysisesti samojen seinien sisäpuolella.

8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Suomessa kaikilla tieteenaloilla tutkijaa ohjaa yleiset eettiset periaatteet. Nämä periaatteet varmistavat tutkimuksen luotettavuutta ja eettistä hyväksyttävyyttä. Tutkimuksessa tulee noudattaa yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Myös rehellisyys, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen ja

tarvittavien tutkimuslupien hankkiminen on ensisijaisen tärkeää. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012.) Tutkijana on oltava tietoinen tutkimuksen tekemiseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä ja tutkijana niistä on otettava vastuu (Creswell, J.W, 2016, s. 56). Opinnäytetyössä pyrimme kiinnittämään erityistä huomiota työn eettisyyteen ja luotettavuuteen prosessin jokaisessa vaiheessa.

Eettiset normit palvelevat myös tutkimuksen päämääriä ja siksi niitä sovelletaan tieteelliseen tutkimukseen. Eettisten normien noudattaminen tutkimuksessa on ensisijaisen tärkeää. (Shamoo & Resnik, 2015.) Eettiset normit edistävät tutkimuksen tavoitteita, kuten tietoa, totuutta ja minimoivat virheitä. Eettisillä normeilla estetään myös tutkimustietojen väärentäminen. Tutkimukseen kuuluu useiden ihmisten välinen yhteistyö. Eettiset normit edistävät arvoja, jotka ovat välttämättömiä yhteistyölle. Näitä ovat muun muassa luottamus, vastuullisuus, keskinäinen kunnioitus ja oikeudenmukaisuus. (Shamoo & Resnik, 2015.)

SikSak-projektin työntekijät kontaktoivat haastatteluun osallistuneet kunnan ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät ja ilmoittivat nämä henkilöt opiskelijoille. Haastatteluiden alussa kerroimme haastateltaville haastattelun kulusta ja siitä, että haastattelu nauhoitetaan ja analysoitu aineisto luovutetaan SikSak-projektille. Tutkimukseen osallistuminen perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja tutkittavilta on saatava suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimus tulee myös kuvata perusteellisesti osallistujille ja tutkimuksesta on kerrottava kaikki ne seikat, jotka voivat vaikuttaa osallistumishalukkuuteen. Luottamuksellisuuden ja yksityisyyden näkökulmat tulee ottaa huomioon myös tutkimusprosessin aikana. Osallistujien on oltava tietoisia siitä, miten heidän tietojaan tallennetaan ja jaetaan. Osallistujien henkilöllisyys on aina suojattava ja käytettävä salanimiä havainnoista ilmoitettaessa nimettömyyden suojaamiseksi. (Rucker, 2016.) Opinnäytetyössä emme tule julkaisemaan mitään arkaluontoista tietoa. Haastattelut, litteroidut aineistot sekä kaikki tietoaineisto tullaan opinnäytetyön julkaisun jälkeen tuhoamaan asianmukaisesti.

Kaikessa tutkimuksessa pyritään välttämään virheitä, jonka vuoksi on syytä arvioida tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteistä ohjeistusta, sillä tutkimusta tulee

arvioida kokonaisuutena. Tutkijan tulee kuitenkin ottaa tarkasteluun luotettavuutta arvioitaessa tutkimuksen tarkoitus, aineisto, sen keruuseen, analysointiin ja raportointiin vaikuttavat asiat. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.)

Opinnäytetyön luotettavuutta arvioidessa tulee perustella myös valittuja aineistonkeruumenetelmiä. Haastattelun etu aineistonkeruumenetelmänä on se, että haastattelua ja sen aiheita voidaan säädellä tilanteen edellyttämällä tavalla. (Hirsjärvi ym., 2009.) Laadulliselle tutkimukselle luontaista onkin tutkimusasetelman muokkaantuminen tutkimusprosessin aikana. (Puusa & Juuti, 2020.) Haastattelun valmistelu edellyttää kuitenkin huolellista suunnittelua ja haastatteluaineisto on aina konteksti- ja tilannesidonnaista. Tuloksia tulkitessa on muistettava, ettei tulosten yleistämisessä voi liioitella. (Hirsjärvi ym., 2009.) Opinnäytetyömme luotettavuutta lisää se, että aineiston keruuseen ja analysoinnin ensimmäiseen vaiheeseen osallistui seitsemän opiskelijaa. Haastateltavat valikoituivat haastatteluun Rikosseuraamuslaitoksen SikSak-projektin työntekijöiden kautta. SikSak-projektin työntekijät kartoittivat halukkaita haastateltavia ja ilmoittivat nimet opiskelijoille. Osaan haastatteluista osallistui useampi työntekijä samalta osastolta tai toimipisteeltä ja esimerkiksi kunnan edustajaa ei ollut kaikissa haastatteluissa. Myöskään vankiterveydenhuolto ei osallistunut haastatteluihin. Tästä syystä vankiterveydenhuollon näkökulmaa ei saatu mukaan tutkimukseen ja vankiterveydenhuoltoon liittyviä näkemyksiä voidaan tarkastella vain Rikosseuraamuslaitoksen ja kunnan työntekijöiden näkökulmista. Haastateltavien valikoituminen opinnäytetyöhön vaikutti siis saatuihin tuloksiin.

Yhteisen työskentelyn jälkeen jokainen opinnäytetyön tekijä on rajannut aihealuetta omien mielenkiintojensa mukaisesti ja analysoinut aineistoa sen perusteella. Olemme kuvanneet opinnäytetyömme prosessin etenemistä kuvioin sekä kuvanneet analyysin teon vaiheita. Tutkimuksessamme olemme hyödyntäneet haastattelujen tukena aiempia tutkimuksia sekä teoriaa aiheen ympäriltä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme muodostaneet tutkimuksemme tuloksista johtopäätökset, jotka esittelemme seuraavissa alaluvuissa. Johtopäätökset muodostimme yhdistämällä opinnäytetyön tuloksia ja tutkimukseen pohjautuvaa teoriaa. Jaottelimme johtopäätökset teemalukuihin. Teemaluvut muodostuvat neljästä eri aihealueesta, jotka analysoitavasta aineistosta nousivat esiin. Ensimmäisessä luvussa keskitymme vankeusajan kuntoutukseen liittyviin tekijöihin. Toisessa luvussa keskiössä on monialaisen yhteistyön asiakasymmärrys. Kolmannessa luvussa käsittelemme yhteistyötä ja toimintakulttuuriin vaikuttavia asioita. Neljännessä luvussa nousee esille vankien tukimuotojen kehittämiseen liittyviä asioita.

9.1 Vankeusajan kuntoutus

Haastatteluaineiston perusteella lyhytaikaisvangeilla oli sekä kunnan että Rikosseuraamuslaitoksen näkemysten perusteella moninaisia ja kasautuneita tuen tarpeita. Tarpeet olivat usein haastavia ja liittyivät monenlaisiin elämän eri osa-alueisiin. Erityisesti päihdeongelmakäyttöön liittyvät haasteet kuvattiin merkittävänä. Haastatteluissa nousivat esiin lyhytaikaisvankien moninaiset haasteet, joita myös Kivivuori ja Linderborg (2009) toivat tutkimuksessaan esiin.

Lyhytaikaisvankien kärsiessä erityisesti päihdeongelmista, on syytä tarkastella vankilan tarjoamaa kuntoutusta. Haastateltavat toivat esille, että vankien tulisi päästä päihde- ja mielenterveyspalveluihin nopeammin. Lyhytaikaisvankien kohdalla vankeusajan kuntoutus voidaankin nähdä osittain ristiriitaisena. Haastatteluissa tuli esille, että lyhytaikaisvangit saattavat olla fyysisesti niin huonossa kunnossa saapuessaan vankilaan, että vieroitusoireiden hoitamiseen kuluu aikaa, eikä välttämättä tarvittavia kuntoutustoimia ehditä aloittaa. Vankilan kuntoutusohjelmat on myös pääosin suunnattu pitkäaikaisvangeille, eikä siksi lyhyen tuomion aikana ehditä pureutua vangin asioihin syvemmin. Pajuojan (2019) tutkimuksen mukaan kaikista vangeista noin puolet suorittaa vankeustuomionsa alle viidessä kuukaudessa. Näin ollen voidaan todeta, että iso osa vankilassa olevista

vangeista on lyhytaikaisvankeja. On myös syytä tarkastella kysymystä siitä, onko vankilaympäristö ylipäätään oikea tai optimaalinen ympäristö kuntoutumiselle. Karsikas (2005) on tutkinut päihdeongelmaisten vankien voimaantumista ja tutkimuksesta selviää, että haastateltavat kertoivat hyötynensä päihdekuntoutuksesta, jota oli toteutettu erillisillä osastoilla. Haastateltavat eivät kuitenkaan pitäneet vankilaympäristöä itsessään kuntoutumista tukevana ympäristönä. Karsikas korostaa vankilan mahdollisuutta sijoittaa kuntoutukseen sitoutuneita vankeja ulkopuolisiin laitoksiin. Näin vankilaympäristön negatiiviset vaikutukset vangin kuntoutumisprosessiin voitaisiin poissulkea ja asteittainen siirtyminen vapauteen olisi toteutettavissa. (Karsikas, 2005, s. 146; 148.) Haastatteluissa tuli esille, että kaikilla vangeilla ei ole samanlaista mahdollisuutta päästä ulkopuolisiin laitoksiin kuntoutukseen. Vangin kotikunta määrittää omien taloudellisten resurssien puitteissa pystyvätkö he järjestämään vankilan ulkopuoleista kuntoutusta. Näin ollen kaikki vangit eivät ole yhdenvertaisia. Pohdimme pitäisikö monialaisissa tiimeissä neuvotella yhtenäiset käytännöt ja mahdollisuudet riippumatta vangin asuinkunnasta.

Haastatteluissa esiin noussut ajatus siitä, että lyhytaikaisvankien useat lyhyet tuomiot voitaisiin liittää yhteen, oli mielestämme kiinnostava. Näin vanki voisi halutessaan suorittaa useita tuomioita kerralla, jotta ei lyhyen tuomion jälkeen vapauduttuaan joutuisi uudelleen vankilaan lyhyen ajan sisään. Tämä voisi lisätä vapautuvien vankien elämänhallintaa ja motivaatiota järjestellä asioita vapautumisen jälkeiselle ajalle, kun tietävät ettei uusia tuomioita ole tulossa. Lisäksi nämä ketjutetut tuomiot pidentäisivät yhtenäistä rangaistusaikaa ja näin ollen kuntoutumisen aloittamiseen ja palveluiden järjestämiseen olisi enemmän aikaa. Kriminologian tutkija Hanna Graham on kritisoinut vankiloiden kuntouttavuutta ja todennut, että vankeus katkaisee usein desistanssia tukevia prosesseja. Skotlannissa lyhyitä vankeusrangaistuksia on uudistettu niin, että alle 12 kuukauden tuomiot voidaan korvata avoimemmilla seuraamuksilla, vankilan sijasta. (Rikosseuraamuslaitos, 2020-b.) Toisaalta haastatteluissa kerrottiin kuitenkin positiivisia kokemuksia erityisesti Lyva-osastosta, jossa työskentelyä suunnataan vapauteen ja vankeuden aikana pyritään vangille järjestämään tarvittavat kuntoutuspalvelut siviiliin. Tämän on nähty hyödyttävän vankeja enemmän lyhyen tuomion aikana. Toimintamallia on suositeltu hyödynnettävän myös muissa vankiloissa, joissa on

lyhyitä tuomiota suorittavia. Olennaista tulosten perusteella on myös se, että asiakas itse on prosessinsa keskiössä ja haastatteluissa kuvattiin asiakkaan oman motivaation liittyvän oleellisesti prosessin kulkuun ja se nähtiin merkittävänä asiana asiakkaan kyvyssä sitoutua palveluun tai suunnitelmiin. Lyva-osastolla keskitytään myös motivoimaan vankia sitoutumaan sovittuihin suunnitelmiin myös siviilissä.

9.2 Asiakasymmärrys yhteistyön keskiöön

Aineistosta nousi esiin työntekijöiden erilaiset asenteet lyhytaikaisvankien kohdalla. Asenteita kuvailtiin suuresti myös jokseenkin negatiivisina. On syytä kiinnittää huomioita negatiivisten asenteiden taustalla vaikuttaviin seikkoihin. Taustalla vaikuttavia seikkoja voivat olla ajankäyttöön ja resurssiongelmien liittyvät haasteet sekä tietämättömyys tai osaamattomuus asiakasryhmän parissa työskentelystä. Erityisesti jälkimmäisenä mainitut tietämättömyys ja osaamattomuus voivat liittyä näkemyksemme mukaan ammattilaisten asiakasymmärrykseen. Asiakasymmärryksellä tässä yhteydessä tarkoitamme ammattilaisten syvempää ymmärrystä asiakkaan tai tietyn asiakasryhmän tarpeista, arjesta ja elämäntilanteesta. Asiakasymmärrys rakentuu ja pohjaa näkemyksemme mukaan asiakkaan kokemukseen saadusta palvelusta.

Määttä & Keskitalo (2014) puhuvat tutkimuksessaan kolmenlaisista toimijoista, jotka vaikuttavat asiakkaan palveluiden saantiin sekä autetuksi tulemiseen. Nämä kolme toimijaa ovat kopin ottajat, siirtäjät ja torjujat. Näitä käsitteitä kävimme läpi aikaisemmin tutkimuksessamme. Näemme tässä yhteneväisyyksiä haastatteluun osallistuvien toimijoiden kanssa. Haastatteluissa tuli esille kopinottajia, joita mielestämme oli sekä Rikosseuraamuslaitoksella, että kunnan työntekijöiden keskuudessa. Näissä tapauksissa nähtiin toimivaa verkostotyötä yli organisaatorajojen. Tällöin koettiin asiakkaan kanssa onnistumisia ja niitä kuvattiin esimerkiksi palveluihin kiinnittymisenä. Torjujia ja siirtäjiä löytyi myös sekä Rikosseuraamuslaitoksen, että kunnan puolelta. Tämä korostui siinä, ettei toimijat tiedäneet toistensa rooleista tai toiminnasta riittävästi, jonka vuoksi toimijat joko siirsivät asiakkaan toiselle palveluntuottajalle tai torjuivat hänet kokonaan. Nämä

toimijat heijastavat käsityksemme mukaan erilaisia asiakasymmärryksiä. Nämme, että asiakasymmärrys vaihtelee toimijoiden kesken ja voi vaikuttaa siten myös asiakkaan palveluiden saantiin.

Osalla työntekijöistä asenteiden taustalla saattoivat vaikuttaa myös pelon tunteet, sillä työskennellään rikoksen tehneiden parissa. Myös työntekijöiden vaihtuvuus, kokemattomuus tai sisäinen motivaatio voivat olla taustalla vaikuttavia tekijöitä. Sisäinen motivaatio on proaktiivista tekemistä, jossa työntekijä aktiivisesti hakeutuu mielekkäiden tehtävien pariin, eikä ole henkisesti yhtä kuormittavaa kuin ulkoinen motivaatio. Ulkoista motivaatio on reaktiivista ja sitä voidaan kuvailla parhaiten esimerkiksi työtehtävistä selviytymisenä. (Martela & Jarenko, 2014, s. 14.)

Johtopäätöksenä voidaan todeta negatiivisten asenteiden taustalla vaikuttavan monia eri tekijöitä. Kuitenkin tulosten perusteella erityisesti työntekijöiden riittävä osaamista ja motivaatiota korostettiin haastavan asiakasryhmän parissa työskennellessä. Myös ajankäytön rajallisuus ja suuret asiakasmäärät koettiin haasteeksi.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että lyhytaikaisvangeille tarjotut palvelut ja kuntien käytännöt olivat kokemusten mukaan vaihtelevia ja riippuivat suuresti siitä, mikä asiakkaan kotikunta oli. Aineisto viittaa myös siihen, että palveluiden saamiseen ja järjestämiseen saattoi vaikuttaa työntekijöiden aktiivisuus ja asenteet. Erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät toivat esille kokemuksensa siitä, että suhtautuminen haastavaan asiakaskuntaan oli vaihtelevaa kunnan työntekijöiden välillä SikSak -projektin yhteydenottojen aikana. Kuntien sosiaalityön mukaan saaminen asiakkaan prosesseihin koettiin vaihtelevaksi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden näkökulmasta. Myös yhteyden saaminen kunnan työntekijöihin koettiin haastavaksi ja huoli-ilmoitusta jättäessään kunnan työntekijä ei välttämättä tiennyt miksi ilmoitusta tehdään.

Johtopäätöksenä toteamme, että eri sektoreilla tarvitaan yhteistä ymmärrystä ja dialogia kyseisen asiakasryhmän kanssa työskentelystä, sillä asiakkaiden tarpeet ovat laajoja ja vaativat useiden tahojen yhteisyyttä. Vaihtelevuus palveluiden

järjestämisessä kunta ja työntekijäkohtaisesti asettaa myös asiakkaat epätasa-arvoiseen asemaan.

9.3 Toimintakulttuurin muutos

Rikosseuraamuslaitos on uudistamassa omaa toimintakulttuuriaan, jossa vankila halutaan nähdä rikoksettoman elämän oppimisympäristönä. Toimintakulttuurin muutokseen, kuuluu myös yhteistyötahojen kanssa tehtävä kehittämistyö. Palvelujen aloittaminen jo rangaistusaikana jatkuen siviiliin siirtyessä katkeamattomana. (Nieminen, 2019). Tämä vaatii myös yhteistyötahojen toimintakulttuurin muutosta. Haastatteluissa tuli esille esimerkkinä hyvin toimivasta hyvinvointikeskuksesta, jossa yhteistyön tekeminen on sujuvampaa. Ja jossa asiakkaan on helpompi löytää palvelut paremmin. Tällaisten hyvinvointikeskusten merkitys paljon apua tarvitseville asiakkaille ja heidän kanssansa yhteistyötä tekeville ammattilaisille on tärkeä uudistus. Tämä toimintakulttuurin muutos vaatii aikaa ja myös asennemuutosta niin organisaatioilta, kuin työntekijöiltäkin. Myös työtä ohjaavat lait saattavat aiheuttaa haastetta yli organisaatioiden menevän yhteistyön kanssa.

Esiin keskusteluissa nousi se, ettei aina tiedetty eri toimijoiden työskentelystä tai asiakkaan verkostoista. Johtopäätöksenä voisi todeta toimivan yhteistyön vaativan eri alojen ammattilaisten tiiviimpää yhteistyötä ja keskustelua sekä ymmärrystä toistensa työtehtävistä ja rooleista. Yhteistyötä tulisi myös systematisoida niin, että toimijat ovat tietoisia omasta roolistaan asiakkaan prosessissa.

Keskusteluissa tuli esiin käytettävissä olevat resurssit ja työvälineet. Kunnan edustajat toivat esille haastatteluissa suuret asiakasmäärät, jotka muodostivat haasteita ajankäytölle ja esimerkiksi puhelimeen vastaaminen asiakkaiden aikana oli mahdotonta. Koronan vuoksi poikkeusolot nostivat esille etäyhteyksien käytön monialaisessa yhteistyössä ja asiakkaan palvelujen järjestämisessä. Etäyhteydet havaittiin toimivaksi ja niiden avulla asiakkaalle voitiin järjestää nopeammin kontakti kunnan palveluihin jo rangaistusaikana. Haasteeksi koettiin työvälineiden ja tietojärjestelmien puute sekä toisistaan eroavat

salassapitosäännöt. Koettiin, että niitä tarvittaisiin huomattavasti enemmän, jotta etäyhteydellä pidettävät palaverit ja tapaamiset onnistuisivat. Johtopäätöksenä kuitenkin voidaan pitää, että tarvitaan uudenlaisia toimintamalleja palveluiden kehittämiseksi. Esimerkiksi etäyhteyksien avulla voidaan vapauttaa työntekijöiden resursseja, kun siirtymisiin paikasta toiseen ei tarvitse varata aikaa työntekijöiden toimesta. Myös verkostojen kokoaminen ja ajan sopiminen voisivat helpottaa ja asiakkaalle saataisiin järjestettyä nopeammin hänen tarvitsemansa palvelut ja verkosto.

9.4 Vangeille suunnattujen tukimuotojen kehittäminen

Haastatteluissa nousi esiin lyhytaikaisvangeille suunnattujen palveluiden ja tukimuotojen kehittämistarpeita. Kehittäminen nähtiin merkityksellisenä sille, että Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaat saavat jatkossakin vaikuttavia palveluita. Keskusteluihin nousi erityisesti toive palveluja koordinoivasta henkilöstä. Paljon palveluja tarvitsevan asiakkaan asioista vastaa yleensä monialainen verkosto, jonka koordinointi nähtiin haasteellisena. Määttä ja Keskitalo (2015) toteavat, että yhteistyö paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden kohdalla tulee toimia siten, että vastuut ja roolit on jaettu selkeästi. Tämä tukee ajatusta siitä, että tarvitaan yksi henkilö koordinoimaan asiakkaan palveluita ja palveluverkostoa.

Palvelujen nähtiin olevan usein liian etäällä asiakkaista ja palvelujärjestelmän niin pirstaleinen, että asiakkaan on usein vaikea löytää tarvitsemiaan palveluita. Määttä (2016) ja Kangas (2020) tuovatkin esiin tutkimuksissaan, että juuri pirstaleisen palvelujärjestelmän vuoksi asiakkaat kokevat tullessaan torjutuiksi ja pois-käännytetyiksi. Myös eri palveluiden jonotilanteet koettiin asiakkaan kannalta haastaviksi ja uuvuttaviksi. Haastateltavat toivat esiin jalkautuvan palveluohjauksen merkityksen. Jalkautuva palveluohjaus mahdollistaisi tuen saamisen akuutissa ja varhaisessa vaiheessa. Jalkautuvalla palveluohjauksella tavoitetaan myös syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä.

Matalan kynnyksen toimintapaikkojen merkitystä vangin vapautumisen jälkeen korostettiin ja niitä toivottiin lisää. Toimintapaikkoja toivottiin olevan sekä

päihteiden käyttäjille, että päihteistä irti haluaville. Erityisesti asunnottomille vangeille toivottiin "half way" -house tyyppistä ratkaisua, jossa vapautuminen ei tapahtuisi tyhjän päälle. Granfelt (2015) toteaaakin asunnottomuuden ja rikollisuuden olevan kiinteästi yhteydessä toisiinsa ja monien vankien olevan huolissaan vapautumisen kynnyksellä siitä, mihin voivat majoittua vapauduttuaan. Rikollisuudesta irtaantuminen ja siitä irti pysyminen on vaikeaa, ellei mahdotonta ilman asuntoa. Elämänhallinta ja elämän perusasioista huolehtiminen on tällöin myös huomattavan vaikeaa. Tulosten perusteella vapautumishetkellä nähtiin olevan merkitystä vangin tulevaisuudelle ja ensihetkien vapaudessa määrittelevän sen, jatkuuko rikoskierre myös jatkossa.

Tuloksista käy ilmi, etteivät haastateltavat olleet tehneet vankiterveydenhuollon kanssa yhteistyötä SikSak-projektin aikana. Haastateltavat kuvasivat, että vankiterveydenhuolto on oma organisaationsa, jonka koettiin olevan kaukana Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta. Vankiterveydenhuollon omassa esitteessä kerrotaan sen toimivan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisena ja sen tulisi toimia tiiviissä yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa (VTH i.a). Tällä hetkellä vankiterveydenhuollolla on oma kehittämishanke, jonka tarkoituksena on kehittää monialaista yhteistyötä sekä vankiterveydenhuoltoa asiakaslähtöisemmäksi (Rautanen, 2020). Johtopäätöksenä voidaan todeta, että eri organisaatioiden alla työskentely asettaa haasteita saumattomalle yhteistyölle. Tästä syystä vanki voi jäädä ilman tarvittavia tukea tai kuntoutusta vankeuden aikana, sillä tarvittavia toimia ei voida käynnistää vangin terveydellisistä syistä. Esimerkiksi päihdeongelmallisella vangilla saattaa esiintyä niin vakavia verotuisoireita, joihin hän tarvitsee vankiterveydenhuoltoa, ennen kuin voidaan käynnistää Rikosseuraamuslaitoksen omia kuntouttavia ohjelmia. Rautanen (2020) tuo esiin, että ongelmana on usein myös se, ettei vangit tai henkilökuntakaan aina tiedä miten vankiterveydenhuolto toimii.

10 POHDINTA

Lyhytaikaisvankien tarpeiden ollessa hyvin kasautuneita, vaikeitakin elämänhallinnan haasteita, on tärkeä pohtia eri sektorien välistä yhteistyötä. Palvelukokonaisuuksien ja -polkuja suunniteltaessa tulisi kiinnittää huomioita monitoimijaiseen yhteistyöhön, sen toimivuuteen sekä käytännön toteutukseen. Tulostenkin perusteella kolmannen sektorin ottaminen osaksi palvelukokonaisuuksia oli vaihtelevaa. Vaihtelevuus oli usein asiakastapaus tai työntekijä kohtaista. Kolmannen sektorin toimijoissa on paljon järjestöjä, jotka tekevät työtä nimenomaan vankien parissa. Kolmannen sektorin merkitys korostuu erityisesti vangin vapauduttua, jotta uusintarikollisuutta voitaisi ehkäistä. Rikollisuuteen on helppo palata takaisin silloin, kun vapauduttua ei ole vakituista asuntoa, työtä tai päihteettömiä läheisiä. Kolmannen sektorin toimijoilla on merkittävä rooli nimenomaan siinä, että entiset vangit löytävät arkeen mieluisaa ja merkityksellistä tekemistä rikollisuuden tilalle.

Haastatteluissa tuli esille, että monialaista yhteistyötä hankaloittaa se, ettei osapuolet tunne tai tiedä toistensa toiminnasta ja ammattitaidosta. Useammassa haastattelussa korostettiin sitä, että vankilassa tehtävä työ on erityistä, eikä työn sisällöstä välttämättä tiedetä yleisesti muiden toimijoiden, esimerkiksi kunnan taholla. Jäimme pohtimaan tilannetta myös toisin päin. Ovatko vankilassa tai vankeihuollon parissa työskentelevät toimijat tarpeeksi tietoisia siitä, mitä työ siviilissä on ja minkälaisin reunaehdoin sitä on mahdollista toteuttaa.

Paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden parissa tehtävä monialainen yhteistyö on usealla tapaa haasteellista. Useat eri organisaatiot ja niiden kankea byrokraattinen toiminta vaikeuttaa yhteistyötä sekä asiakkaan parhaaksi toimimista. Monet tahot tekevät päällekkäistä työtä, koska eivät tiedä tai tunne toistensa toimintaa. Erilaiset asiakas- ja potilastietojärjestelmät haastavat tai jopa estävät yhteistyötä. Usein asiakas joutuu selittämään ongelmansa ja tarpeensa monelle eri taholle, mikä voi olla asiakkaalle uuvuttavaa ja voimavaroja kuluttavaa. Jo ilman rikostausta asioiden hoitaminen voi olla monelle asiakkaalle haasteellista ja välillä lähes mahdottomalta tuntuva. Lyhytaikaisvangin näkökulmasta rikostausta hankaloittaa vielä entisestään tilannetta. Sujuva monialainen yhteistyö ja kaikki

osapuolet tasapuolisesti huomioiva asenne olisi äärettömän tärkeä, jotta lyhytaikaisvangin rikoskierrettä ja siitä irtautumista pystyttäisiin tukemaan. Toimintaa tulisi muuttaa niin, että asiakas ja hänen tarpeensa ovat prosessin keskiössä. Palveluvidakossa toimiminen on paitsi uuvuttavaa myös epätasa-arvoista riippuen siitä, missä kunnassa asuu. Palvelumuotoilun avulla voitaisiin rakentaa toimivampia palvelukokonaisuuksia, jossa tietoa jaetaan avoimesti muille tahoille ja toimijoille. Myös asiakkaiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia tulisi lisätä. Palveluita suunniteltaessa on muistettava se, kenelle palveluita ollaan rakentamassa.

Näemme tämän opinnäytetyön pohjalta vankilan aikaisen kuntouttamisen ja motiivoinnin tärkeänä, jotta sitoutuminen palveluihin jatkuisi myös vapaudessa. Vankilassa asiakkaalle on helpompi tarjota tukea ja kuntoutusta, koska hän on läsnä ja suljetussa ympäristössä. Kun vankilasta päästään vapauteen, on yksin asiakkaan vastuulla mennä sovituille ajoille ja edistää asioitaan. Toisaalta vaikka vangin kohdalla kuntoutus voidaankin usein nähdä tärkeänä, on syytä pohtia vankilaympäristön kuntouttavuutta. Voisiko olla vaikuttavampaa tarjota vangeille enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi päihdekuntoutukseen vankilan ulkopuolisessa laitoksessa. Lähtökohtaisesti vankilan tulisi kuntouttaa ja integroida takaisin yhteiskuntaan, mutta etenkin lyhytaikaisvankien kohdalla näyttää vahvasti siltä, että näin ei ole. Jatkuvat lyhyet tuomiot pirstaloivat elämää, eikä yhteiskuntaan kiinnittymistä ehdi tapahtua. Tästä syystä näemme, että vapautumishetkeen olisi syytä kiinnittää huomioita ja pohtia, kuinka asiakkaalle voidaan varmistaa jatkuva tuki palveluille myös vapautumisen jälkeen. Toisaalta hiljattain Rikosseuraamuslaitoksella onkin alkanut Sakkovankihanke, jonka tarkoituksena on sijoittaa nimenomaan päihdeongelmasta kärsiviä sakon muuntorangaistusta sekä alle kuuden kuukauden tuomiota suorittavia lyhytaikaisvankeja vankilan ulkopuoliseen päihdehoitoon. Lisäksi hankkeessa kehitetään myös vankeusajan kuntoutusta ja vapautumisen valmistelua. Tämä toivottavasti vastaa paremmin lyhytaikaisvankien kuntoutustarpeisiin.

Pohdimme tätä työtä tehdessämme myös rangaistuksen ja kuntoutuksen välistä ristiriitaa. Kuntoutuksen tavoitteena on integroida vanki takaisin yhteiskuntaan aktiiviseksi toimijaksi. Taloudellisesti uusintarikollisuuden väheneminen olisi

yhteiskunnalle suotuinen vaihtoehto. Yhteiskunnassa rangaistuksen ja kuntoutuksen välinen suhde herättää kuitenkin myös vahvaa ristiriitaa ja kahtiajakautumista. Osa saattaa kokea, ettei vanki oli oikeutettu rangaistuksen aikana elämään hyvää tai edes tyydyttävää elämää, saaden apua eri elämän osa-alueidensa hoitamiseen, sillä vanki itse on omalla toiminnallaan aiheuttanut vankilaan joutumisen. Vankila-ajan tulisi lainkin mukaan olla rangaistus ja seuraamus lain rikkomisesta ja rikollisesta teosta. Toisaalta vangille kuntoutus voi luoda parhaimmillaan mahdollisuuden parempaan elämään ja tulevaisuuteen. Näitä kysymyksiä pohtiessaan onkin paikallaan kysyä, onko ihminen aina tekojensa summa ja voiko elämän arvoa ajatella vain tekojen kautta. Me haluamme ajatella, että muutos on mahdollista, mutta siihen ei pysty yksin vanki, vangin läheinen, työntekijä tai yksi organisaatio. Muutos tapahtuu yhteistyössä ja yhdessä.

Näemme lyhytaikaisvangin motivoinnin tarjottaviin tukiin ja palveluihin ensisijaisen tärkeänä. On myös tärkeää, että yhteistyössä toimijoiden asenne asiakkaita kohtaan olisi positiivinen ja kannustava. Koulutusta ja ymmärrystä vankien kanssa tehtävästä työstä on lisättävä niiden eri toimijoiden kesken. Kun joku ulkopuolinen luo uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että elämän suuntaa voi muuttaa ja rikoksista on mahdollisuus irtaantua, voi asiakkaalle itselleenkin herätä motivaatio ja usko siihen, että hän selviytyy. Pohdimme sitä, voisiko tässä olla paikka kolmannen sektorin vahvemmalle roolille ja yhteistyölle. Myös vertaistuen merkitys vapautuvalle vangille tulisi ottaa huomioon. Se, että vapautuvan vangin rinnalla kulkee ihminen, joka itse on käynyt saman läpi, voisi antaa hänelle uskoa muutoksen mahdollisuuteen.

Olemme tämän opinnäytetyön prosessin aikana perehtyneet lyhytaikaisvankeihin liittyvään tutkimukseen, heille suunnattujen palveluiden toteuttamiseen ja kehittämiseen sekä monialaisen yhteistyön kysymyksiin. Näihin teemoihin syventyminen on kasvattanut ja lisännyt ammatillista osaamistamme merkittävästä. Käsitksemme aiheesta on laajentunut ja ymmärryksemme syventynyt. Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä ja antoisa prosessi, jossa olemme joutuneet haastamaan itseämme useaan otteeseen ja olemme saaneet kehittää osaamistamme kiinnostavan aiheen parissa. Opinnäytetyötä tehdessämme molempien aiempi työkokemus erilaisista toimintaympäristöistä sosiaali- ja terveysalalla toi varmasti

lisäarvoa tälle työlle. Prosessin aikana molemmat toivat oman erityisosaamisensa ja näkemyksensä asioita yhdessä läpi käydessä. Pystyimme pohtimaan yhdessä asioita laaja-alaisemmin ja opimme paljon myös toisiltamme. Työn loppuun saattamisesta kiitämme myös Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäyte-työryhmää sekä ryhmän ohjaavia opettajia. Tällä oli suuri merkitys koko prosessin ajan. Ryhmän ja opettajien tuki auttoivat luottamaan prosessiin sekä sen eteenemiseen.

LÄHTEET

- Ahonen, T. (2017). Palvelumuotoilu sotessa: Palvelumuotoilun käsikirja sosiaali- ja terveystalouden palvelujen kehittämiseen.
- Arantola, H., & Simonen, K. (2009). Palvelemisesta palveluliiketoimintaan – Asiakasymmärrys palveluliiketoiminnan perustana. Tekesin katsaus, 256(2009), 1–37.
- Asikainen, M. Haastattelut käyttäjätutkimuksena – Case: Helsinki Airport – mobiilisovellus.2016. Laurea ammattikorkeakoulu. Saatavilla 10.10.2020
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/116883/Asikainen_Minna.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Cleary M, Horsfall J & Hayter M (2014) Qualitative research: quality results? Journal of Advanced Nursing 70(4): 711 - 713. 3p. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jan.12172>
- Creswell, J. W. (2016). 30 essential skills for the qualitative researcher. Sage Publications.
- Danielsson, P. (2020). Rikollisuustilanne 2019. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/320755/Katsaus-sia_42_Rikollisuustilanne_2019_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Granfelt, R. (2015). Asumissosiaalinen työ. Kotiin ja rikollisuudesta irti. Y-säätiön julkaisuja.
https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_tyo_julkaisu_web.pdf
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. & Sinivuori, E. (2009). Tutki ja kirjoita (15. uud. p.). Tammi.
- Isoherranen, K. (2012). Uhka vai mahdollisuus- moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37493/isoherranen_vaitoskirja.pdf
- Jalava, H. & Nurmiluoto T. (i.a.). Lyhytaikaisvankien osaston toimintamalli.

- Järvinen, M-K, (2019). Lyhytaikais- ja sakkovankiprojekti, SikSak, projektisuunnitelma. Rikosseuraamuslaitos.
- Kainulainen, S. & Saari, J. (2021). Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa Kainulainen S. & Saari J. (toim.) Suomalainen vanki, arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa.
- Kangas, E. (2020). Palvelujärjestelmän vangit: Asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä ja vapautteen valmistavasta työstä. [Pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto] https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/150133/Kangas_Elina_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kaskela, T. & Tourunen, J. 2018. Facing drug problems and advancing sentence plan. Prisoners' perspectives on drug treatment programmes in Finland. International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice 42/2018. Saatavilla 15.11.2020
<https://www.tandfonline.com/eprint/7icQdVTzS7wGdyK9hGCh/full>
- Kivivuori, J. (2008). *Rikollisuuden syyt*. Helsinki.
- Kivivuori, J. & Linderborg, H. (2009). *Lyhytaikaisvanki : tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos : Rikosseuraamusvirasto.
- Knuutti, U. (13.3.2015). Päihdekuntoutus vankilassa. Haaste (1) 2015. Saatavilla 15.11.2020.
<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12015/paihdekuntoutusvankilassa.htm>
- Kosonen, P. (30.5.2019). Rikokset maksavat yhteiskunnalle miljardin vuodessa ja kustannuksia halutaan pienentää-Vankilakierteestä selvinnyt: "Nyt minulla on työ, asunto, vaimo ja treenit". Saatavilla 24.10.2021
<https://yle.fi/uutiset/3-10806700>
- Lappalainen, T. (18.12.2018). Palvelumuotoilun menetelmiä hyödyntäen kohti maailman parasta vankilaa. Aalto University.
<https://www.aaltoee.fi/aalto-leaders-insight/2018/palvelumuotoilun-menetelmia-hyodyntaen-kohti-maailman-parasta-vankilaa>
- Lappi-Seppälä, T. (6.2.2020). Helsingin yliopisto.
<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/talous-yhteiskunta/maltillinen-kriminaalipolitiikka-on-osa-hyvinvointivaltiota>

L1301/2014. Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

L 767/2005. Vankeuslaki 23.09.2005.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/2005076>

Martela, F., & Jarenko, K. (2014). Sisäinen motivaatio. Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostus kohtaavat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu, 3, 2014.

Mäntyranta, T. & Kaila, M. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. 2008. Lääketieteellinen aikakauskirja duodecim. 124(13):1507-13. <https://www.duodecimlehti.fi/duo97349>

Määttä, A. & Keskitalo, E. (2014). Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 2, 197–207.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116235/maatta.pdf?sequence=1>.

Määttä, A., (2016) Palveluintegraatio ja moniasiakkaat sote-uudistuksessa. Teoksessa J. Niemelä (toim.) Sote sosiaalisen kestävyiden vahvistajana s. 51. Diakonia-

ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/116451/Diak_puheenvuoro_2_9789524932684.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nieminen, P. (8.1.2019) "Vankiloiden toimintakulttuuri uudistuu" Saatavilla 10.10.2021

<https://www.senaatti.fi/tyoymparistot/inspiraatio/artikkeli/3-kulmaa-pauli-nieminen-vankiloiden-toimintakulttuuri-uudistuu/>

Nieminen, P. (2018). Lakivaliokunta 28.9.2018 Täydennyksiä

Rikosseuraamuslaitoksen lausuntoon HE 123/2018 vp (1.10.2018). <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-209275.pdf>

Nieminen, S. (2019). Sanoitetaan monitoimijuutta-moniammatillisuus, monialaisuus ja monitoimijuus toimialojen diskurssien pyörteessä. Blogikirjoitus. Saatavilla 5.10.2021

<https://sotepeda247.fi/2019/04/17/sanoitetaan-monitoimijuutta-moniammatillisuus-monialaisuus-ja-monitoimijuus-toimialojen-diskurssien-pyorteessa/>

Nissinen, T. (5.12.2019). Kriminologi: ”Kaltareiden takana oleminen ei toimi”.
Haaste 4/2019.

<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42019/kriminologi8221kaltareidentakanaolemineneitoimi8221.html>

Norvapalo, K. & Thessler, K. (toim.) (2017). Monitoimijuus koulussa.

Yhteisöllinen hyvinvointi ja siirtymien tukeminen. Lapin yliopisto.

https://lacris.ulapland.fi/ws/portalfiles/portal/3329441/Monitoimijuus_koulussa_yhteisollinen_hyvinvointi_ja_siirtymien_tukeminen.pdf

Oikeusministeriö (2007). Hyvinvointivaltion kriminaalipoliittikka :

Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007-2011.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76018/omth_2007_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pajuoja, J. (2019). Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161539/MSO_2019_15_RISE_toiminta_ja_asiakasprosessien_tulevaisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Piispa, M., & Lind, H. (2021). Taustalla rikos, edessä muutos: Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriö.

Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Rajavaara, M., Saikku, P. & Seppälä, U. (2019). Yhden luukun palvelusta verkostoksi, työllistämistä edistävän monialaisen yhteispalvelun uudistus vastuullisuuden näkökulmasta. Teoksessa Rajavaara, M., Määttä, A., Kokko, R-L., & Tarkiainen, L. (2019).

Aktivointipoliittikkaa yhteisin palveluin. Näkökulmia työllistymistä edistävään monialaiseen yhteispalveluun.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/301617/Aktivointipoliittikkaa_yhteisin_palveluin_saavutettava.pdf?sequence=4&isAllowed=y

- Rautanen, M. (20.11.2020). Vangin terveys vahvemmaksi. Lääkärilehti. Työssä 47/2020 vsk ,75 s. 2538 – 2541
<https://www.laakarilehti.fi/tyossa/vangin-terveys-vahvemmaksi?public=6b51c6d7c8c99ad5538ec5e5a8fef5e7>
- Rikosseuraamuslaitos. (24.6.2019-a) Vangin tukeminen. Saatavilla 15.11.2020.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/vangintukeminen.html>
- Rikosseuraamuslaitos. (9.7.2019-b) Toiminnot. Saatavilla 4.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>
- Rikosseuraamuslaitos (24.6.2019-c) Sijoitus ulkopuoliseen laitokseen. Saatavilla 12.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdeyto/sijoitusulkopuoliseenlaitokseen.html>.
- Rikosseuraamuslaitos. (26.2.2020-d) Kuntouttavatoiminta-Päihdeyto. Saatavilla 21.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdeyto.html>
- Rikosseuraamuslaitos (20.5.2020-e) SikSak-projekti. Saatavilla 14.11.2020
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/siksak.html>
- Rikosseuraamuslaitos (8.7.2020-f) Kuntouttavatoiminta-ohjelmato. Saatavilla 16.10.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmato.html>
- Rikosseuraamuslaitos (13.8.2020-g) Täytäntöönpano. Saatavilla 29.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano.html>
- Rikosseuraamuslaitos (3.9.2020-h) Arvot ja strategia. Saatavilla 15.10.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>
- Rikosseuraamuslaitos (22.10.2020-i) Yhdyskuntapalvelu. Saatavilla 14.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/yhdyskuntapalvelu.html>
- Rucker, M. (2016) Things to consider about ethics in academic research. Saatavilla 5.12.2020 <https://unstick.me/things-consider-ethics-academic-research/>

- Salmi, V. 2006. Sosiaalinen pääoma ja nuorisrikollisuus. Teoksessa Nuorisrikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Toim. Honkatukia, P. & Kivivuori, J. 2006.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152459/221_Honkatukia_Kivivuori_2006.pdf?sequ
- Shamoo, A & Resnik D. (2015). Responsible Conduct of Research, 3rd ed. (New York: Oxford University Press).
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä (2006). Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72835/Selv200606.pdf?sequence=1>
- Syyttäjälaitos (i.a). Rangaistuksen täytäntöönpano.
<https://syyttajalaitos.fi/rangaistuksen-taytantonpano> Saatavilla 29.9.2021
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö.
https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.). Tammi.
- Tuulaniemi, J. (2016). Palvelumuotoilu. Talentum Media Oy. Liettua: Balto print.
- Tyni, S. (2015). *Vankeinhoidon vaikuttavuus: onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?* [Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]
- Velasquez, M., Andre, C., Shanks, T., S.J., & Meyer, M. (2010). What is Ethics? Saatavilla 5.12.2020 <https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/what-is-ethics/>

LIITE 1 Fokusryhmähaastattelun haastattelurunko

Yleisiä taustakysymyksiä

Millaisia kuntoutuspolkuja lyhytaikais- ja sakkovangeilla on?

Millaisia tarpeita lyhytaikais- ja sakkovangeilla on?

Miten monialainen yhteistyö yleensä vastaa lyhytaikais- ja sakkovankien tuen tarpeisiin?

Millaista tukea tai palveluja heille tarvittaisiin lisää?

Pilotoitu toimintamalli ja sen toimivuus

Mikä pilotissa on onnistunut? Kuvaa konkreettisen esimerkin kautta.

Mitä haasteita pilotissa on ollut? Kuvaa konkreettisen esimerkin kautta.

Kun tarkastelet oheista SIKSAK-hankkeen prosessikaaviota, miten toimintamalli on toiminut sen keskeisissä siirtymä- ja nivelkohdissa?

Kuvaa onnistumisia ja haasteita oman organisaatiosi näkökulmasta.

Millaisia uusia järjestelyjä toimintamallin toteutuminen on vaatinut kunnissa/ Rise:ssä / vankiterveydenhuollossa.

Millaisia uusia toimintatapoja toimintamallin toteutuminen on edellyttänyt?

Onko pilotoitava toiminta ollut oikea-aikaista suhteessa asiakkaan prosessiin?

Voitko antaa esimerkkejä ajallisista onnistumisista tai haasteista?

Millaisia muutoksia on tapahtunut asiakkaan kiinnittymisessä kunnan palveluihin?

Yhteistyön toimivuus

Millaisia muutoksia monialaisessa yhteistyössä on tapahtunut pilotin aikana?

Kuvaile, miten yhteistyö on toiminut eri tahojen välillä (kunnat- Rise – vankiterveydenhuolto – asiakas)? o kuvaatko tarkemmin, miten yhteistyö vankiterveydenhuollon kanssa toteutui?

Mitä muita verkostoja / palveluja on kytketty mukaan asiakkaiden tilanteisiin?

Miten toimijoiden roolit ja vastuut ovat muuttuneet?

Mikä on motivoinut teitä yhteistyöhön?

Miten yhteistyön avulla on vastattu asiakkaan palvelutarpeisiin? ’

Kuvaile miten pilotti on vaikuttanut vuorovaikutukseen ja tiedonkulkuun organisaatiosi sisällä?

Kuvaile miten pilotti on vaikuttanut vuorovaikutukseen ja tiedonkulkuun Risen ja kunnan välillä?

Kuvaile miten pilotti on vaikuttanut vuorovaikutukseen ja tiedonkulkuun asiakkaan kanssa?

Miten esimiehet ja johto ovat tukeneet monialaista yhteistyötä pilotin aikana?

Toimintamallin jatko ja kehittäminen

Mitä vaaditaan, jotta pilotissa saadut hyvät käytännöt vakiintuvat tai laajenevat?

Mitä pitäisi edelleen kehittää?

Millaista osaamista ja työskentelykulttuuria uudenlainen työskentelytapa edellyttää työntekijöiltä?

Millaista osaamista ja työskentelykulttuuria uudenlainen työskentelytapa edellyttää esimiehiltä ja johtajilta?

Mitkä asiat mahdollistavat ja estävät uuden toimintamallin toteutusta (esim. resurssit, toimenpiteet johdon tasolta / päätöksiä, sopimuksia?)

Mitä muuta haluaisit sanoa tai lisätä?